Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

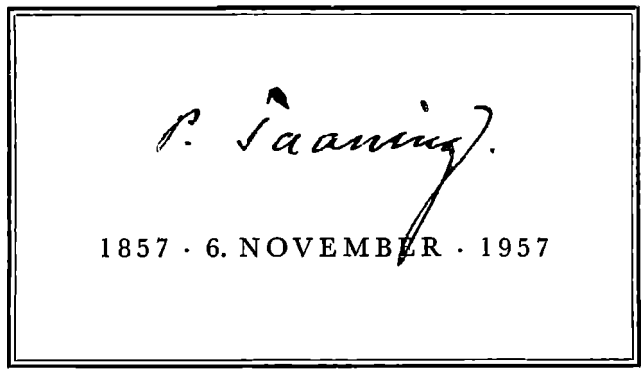
1857 · 6. NOVEMBER · 1957

Blandt de faa Manuskripter, Far efterlod, er de her renskrevne Optegnelser om hans Barndom det mest omfattende og mest sammenhængende, omend ufuldendt. Den sidste Sætning er ikke engang afsluttet. Hvad han i øvrigt naaede at skrive af Erindringsstof er kun Brudstykker. Det væsentligste af disse er ogsaa taget med her. Naar det ikke lykkedes ham at fortsætte sin Beretning, kan det hænge sammen med de Vanskeligheder han vilde staa over for m.H.t. Forløbet af hans femaarige Ophold paa Skovgaard. Godtfred og Margrethe Rodes Skilsmisse bibragte ham en Rystelse, som han næppe forvandt; i hvert Fald veg han altid tilbage for Emnet. Men hvad der her er samlet, giver dog et Glimt af hans Karakter og Personlighed, der var lige saa usædvanlig som hans Skæbne. Men det skal indrømmes, at det som synligt Minde om et stort og ædelt Menneske kun er blegt og ufuldkomment.

Gentofte, 1. Nov. 1957. T.T.

Lærere og elever paa Skovgaard 1875. I første række nr. 3 fra højre: Peter Taaning, samme række yderst til venstre: Søren Svarre. I baggrunden dr. Rode, i forgrunden Margrethe Rode og Helge Rode, paa skødet af Chr. Raunkjær: Ove Rode.

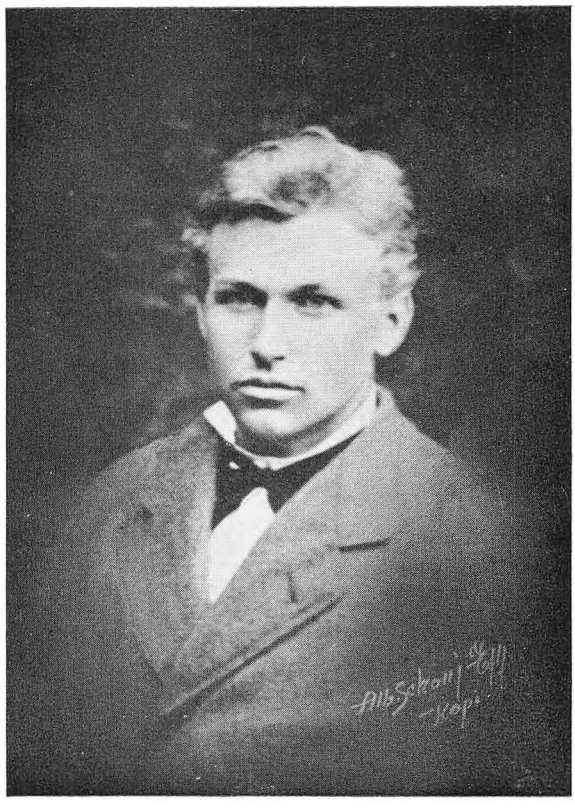

Peter Taaning, 1878

Barndommen.

En mærkelig Lyd vakte mig. Jeg fik Øjnene rigtig op og saa mig om. Der sad en ved Siden af mig paa Vejkanten og klagede sig. Det var min Far. Jeg sad i en lille lav Barnevogn og havde formodentlig sovet. Mere mindes jeg ikke. Men det er vist det ældste Bevidsthedsglimt, min Hukommelse har bevaret. Vi bode den Gang paa Holmen i Nørby, Glud Sogn, hvor jeg er født. Vi havde en lille Ejendom med Jord til et Par Kør m.m. Det meste af Marken og Engen laa i Fiskeballe ved "a Hov", langs med Vejen til Snaptun. Min Mor har senere forklaret mig, at Far engang havde mig med i Barnevognen ud til Fiskeballe og blev da saa syg, at han ikke kunde gaa hjem. Han havde som lille Barn faaet en Skade, som han led under hele sit Liv. Hans Amme - ja, for det skulde være saa fint med dem den Gang, at de holdt Amme, som fine Folk brugte, sagde Mor - hans Amme gik med ham paa Gaden i Horsens, hvor han var født, og da der kom et Par løbske Heste, løb hun og lod Barnet i Stikken, saa Vognen gik over ham, og han var mærket for Livet. Men det blev først rigtig galt den Dag paa Vejen, da han var henved 30 Aar gammel.

I øvrigt har jeg mange andre Minder fra Holmen. Ved dens sydøstre Hjørne krydsede Vejen fra Snaptun (der den Gang spillede en stor Rolle som Ladeplads) til Sønderby og As Sogn Vejen fra Horsens til Østrup og Jensgaard. Fra sidstnævnte førte en meget smal Vej fra S.V. ind til et langt brolagt Stykke Vej, der var saa bredt, at det nærmest lignede en lang Gaard, langs hvis Nordside, der laa flere Ejendomme, og hvorfra igen et

kort meget snævert Stykke Vej førte ud til Snaptun-Sønderby-vejen, som den naaede tæt ved det Sted, hvor de to Hovedveje krydsedes, idet den udgik fra det sydøstre Hjørne af den brolagte Gaard. Fra Vest var der først et Par Ejendomme, som jeg ikke husker noget om. Derefter fulgte et nyt, noget højere, i Forhold til de andre næsten taarnlignende Hus, hvori mine Forældre boede, og tæt op dertil det lange Hus, hvori Mors Forældre boede, og hvor Morfar havde Værksted, Lo, Lade og Kostald, samt endelig en Lejlighed, som var udlejet til fremmede. Mod Nord og Øst var Frugthaven, der mod Øst lukkede for Gaarden, undtagen længst mod Syd, hvor den smalle Vej førte ud. Mod Nord gik Haven ud til en Eng, der ligesom Haven stødte op til Snaptunvejen. Paa den anden Side af den brolagte Gaard, altsaa mod Syd, var en velindhegnet Køkkenhave, der mod Øst stødte op til en lille Svinesti. Langs Horsens-Jensgaardvejen laa ogsaa et Par Ejendomme, der havde Haver mod Nord, saaledes at i alt Fald den ene stødte op til vor Køkkenhave. I den færdedes en lille Pige, der var noget ældre end jeg og stundom gav mig Bær, Æbler eller Pærer. I vor egen Have maatte jeg intet plukke, og jeg mindes heller ikke, at jeg nogensinde gjorde det. Vore Buskfrugter fandtes mod Nord, og der kom jeg næsten aldrig, men til Gengæld meget mod Øst, hvor der kun fandtes gamle, høje Frugttræer og Jorden derunder var helt græsklædt. Der og i Gaarden kunde jeg lege af Hjertenslyst; der var slet ingen Færdsel, i hvert Fald kun en sjælden Gang, naar den vestligste Ejendomsbesidder kørte den Vej ud til sin Mark. Lige over for Frugthaven, paa Østsiden af Snaptunvejen blev en Gaard brækket ned, den blev flyttet ud paa Marken. I lang Tid efter at Straataget var fjernet, stod Laden tilbage med de bare Læg-

ter. Og jeg saa der med Forfærdelse Byens Drenge klavre om. De raabte haanlig efter mig, fordi jeg ikke turde komme derover. Der var en særlig Grund, hvorfor jeg aldrig turde vove at sætte min Fod der. De voksne Sønner fra den udflyttede Gaard bandede saa stygt. Og Mennesker, der bandede, var jeg bange for. De var onde. Man kunde vente alt muligt ondt fra dem. Denne Skræk for bandende Mennesker har aldrig helt forladt mig. Selv Mennesker, som jeg ellers har lært at sætte Pris paa, staar paa et lavere Trin i min Bevidsthed, naar de bander. Dette hænger sammen med, at jeg aldrig nogensinde har hørt min Far eller Mor eller nogen af deres Forældre bruge en Ed eller bande. De var fromme Folk. Og navnlig om mine Forældre, som jeg jo kender bedst, kan det fuldtud siges, at de var vaagne, bevidste Kristne med grundtvigsk Livssyn. Og deri havde de mødtes, fundet hinanden og sluttet deres Pagt for Livet.

Mor var født i Nørby og havde ikke kendt andet Hjem. Hendes Fader hed Peder Mikkelsen og var født i Klejs Skov, Raarup Sogn. Han havde ikke gaaet i Skole, men havde i Hjemmet lært det fornødne og havde senere flittig øvet sig i Læsning, Skrivning og Regning. Mor sagde, at han havde lært sig det selv; nogen Hjælp har han vel haft fra Begyndelsen. Han var en Tid i København, hvor han kom til Skade ved en Løbskkørsel. Han kom saa hjem, fik den lille Ejendom paa Holmen i Fæste, giftede sig og blev iøvrigt en meget anset "Træskomand". Hans Kone hed Ane Kirstine Jørgensdatter og var fra Sønderby i Glud Sogn. Hendes Fødegaard, Hamborggaarden, var endnu efter 1864 i Familiens Eje. Jeg har gentagende, som Barn, besøgt hendes Broder der. Jeg mindes bedst, at jeg sammen med en anden Dreng

fra Bisholdt blev sendt derover i et Ærinde 1864. Byen var besat af Østerrigere. Man viste os bl.a. Byens "Rullestue", som de havde ryddet og brugt som Straffeanstalt, naar en Soldat skulde have "Krumslutning". Den Dag var der dog ikke andet at se, end at Gulvet var sækket med et tykt Lag Halm.

Far og hans Forældre var indflyttede (til Glud) fra Horsens, da Far var henimod en Snes Aar. Hans Far, Erik Sørensen Taaning, var født i Horsens, hvor hans Far, Søren Taaning, var Spekhøker paa Smedegade. Slægten stammede fra Taaning ved Skanderborg, men var paa den Tid stærkt udbredt i Horsens som Købmænd og Haandværkere (Sadelmagere, Smed, Brændevinsbrænder). Navnet er nu uddødt der, da Mændene enten levede ugifte, var som gifte barnløse eller havde kun Døtre. Dog bor min ugifte Søster Ane Taaning, der endnu (1937). Fars Mor var fra Nørby. Hendes fulde Navn var vist Birthe Marie Henriksdatter. Hun var født i en af de Gaarde, som laa lige Nord for "Holmen" ved Snaptunvejen. Fars Far var Murer. Han havde som "zünftig" Svend rejst i Tyskland, havde arbejdet ved Frue Kirkes Restauration efter 1807 og havde i mange Aar været Murermester i Horsens, hvor han endte med at miste næsten alt paa Grund af nogle Kautionsforpligtelser og Tabet af hele sit Udlæg til Opførelsen af en Ejendom paa Hjørnet af Borgergade og Fugholm. Han reddede saa meget, at han kunde købe den lille Ejendom, Tygeborg, i Glud, hvor han saa med ringe Kraft fortsatte sit Haandværk.

Da Farfar som købstadfødt sikkert ikke forstod at faa noget ud af den lille Jordlod og nu som gammel og svækket vel heller ikke magtede at udføre noget for ham saa uvant Arbejde som Dyrkning af Jorden krævede, blev der paa en lille Udlod ved Mosen,

hvor Tørven vist omtrent var skaaret op, bygget et lille Hus, hvor han saa bode med Hustru og eneste Datter. Der var kun lidt Jord til, foruden en lille Have. Der var Faar derude, men om det var Farfars ved jeg ikke. Det var maaske snarere Fars, for nu overtog han Tygeborg med Have og Jordlod, der optog Pladsen mellem de to Hovedveje gennem Glud, hvoraf den sydlige var Landevejen fra Horsens til Nørby, hvor den delte sig, saa den ene Gren, som før omtalt, førte til Ladepladsen Snaptun ved Hjarnø Sund og den anden gennem Østrup til Jensgaard. Den nordre Vej førte fra Nedre Glud forbi flere store Gaarde, Præstegaarden og Kirken til Over Glud og videre til Bisholdt. Øst for Tygeborg laa Bjerregaard og vesten for en stor Gaard, som tilhørte Fars Morbroder, senere Sognefoged, Søren Pedersen. Efter den fulgte en Gaard, som den Gang tilhørte Thomas Laursen, hvis Søn, Bertel Thomsen, arvede Gaarden, medens en anden Søn, Niels Thomsen som var Fars særlige Ungdomsven, blev Friskolelærer og Kirkesanger ved Ubberup Valgmenighed. Hans Søn er nu Provst i Besser paa Samsø. Derefter kom Præstegaarden, som var en meget stor Gaard, bygget i samme Stil som Jensgaard med Borggaard (Hovedbygning med 2 Sidefløje) helt adskilt fra Avlsgaarden. Præsten hed Plesner (Søn fulgte efter Fader i Embedet). Tidligere var Familien Glud udgaaet fra denne Præstegaard. Vest for Præstegaarden laa et Bolssted, hvor der bode en from Mand, som Fader kom meget sammen med. Han hed Laurs Nielsen. Far har fortalt mig, at jeg engang, da han havde besøgt os, sagde: Laurs Nielsen er forfærdelig stærk. Hvorfor tror du det? Fordi han kan magte Djævelen. Omtr. samtidig med Far flyttede han til Skjold Sogn for at høre til Foghs Menighed. En Søn af ham, I.U.Laursen, blev Bestyrer af Det von Westenske Institut i

København, hvor jeg blev Lærer straks efter, at jeg var bleven Kandidat. Da Skolen ikke længere kunde gaa, rejste han til U.S.A., hvor jeg senere har hørt, at han havde det smaat.

Fra Tiden i Tygeborg har jeg adskillige Minder, hvoraf de fleste er ret taagede. Særlig levende staar to Begivenheder for mig. En Nat vaagnede vi ved et forfærdelig Spetakkel i Skorstenen. Jeg husker, at jeg turde neppe se ud i Stuen. Maanen skinnede, alt saa saa underlig hemmelighedsfuldt ud. Tænkt paa Spøgeri har jeg dog vist neppe, da Far og Mor vaagede over, at vi som smaa intet hørte om sligt. Men naturligvis kan jeg dog let have opsnappet et og andet Ord, der kan have vakt Forestillinger om noget, som rørte sig om Natten; men jeg husker kun min Angst, der bragte mig til at gemme mig under Dynen. Saasnart det dagedes, var Far oppe og hentede fra Bjerregaard en Karl og Sønnen, Rasmus, der kom med sin Bøsse og en stor Hund. Nu var Larmen forlagt til Kakkelovnen, en stor gammeldags Kakkelovn med Billeder (ingen Bilæggerovn). Da Kakkelovnslaagen blev aabnet sprang en Ilder ud. Saa vidt jeg husker, var Hunden bange for den; men et Par tykke Stokke tog Livet af den. Den blev flaaet, Skindet solgt og Kadaveret smidt ud ved Siden af Møddingen. Mærkværdig nok fik det Lov at ligge en Tid, for jeg mindes, at jeg morede mig at køre over det med min Barnevogn. - Af meget større Betydning for mig var en anden Begivenhed. Far var sjældent hjemme. Han var Murer og næsten altid paa Arbejde. Jordbruget havde han vist hverken Lyst til eller Forstand paa. Mor var derimod næsten altid hjemme, da hun passede det lille Landbrug. Men en Dag var hun gaaet til Strandkjær. Der boede en Familie, som mine Forældre havde meget med at gøre,

da Konen og maaske særlig de ældre Døtre var kristelig vakte. Jeg var hjemme i Tygeborg under Tilsyn af en ældre Plejesøster, Stine Nielsen (nu Præstekone i Krinballton, Iowa, U.S.A. + 1929). Saa kom Faster Elisabeth i Besøg og saa gik formodentlig Snakken; jeg fik i alt Fald Lov at passe mig selv, og jeg vilde til Strandkjær til Mor. Det staar for mig, at jeg nok vidste, hvor Vejen gik; men det var en Omvej, jeg vilde lige ud, Retningen var jeg klar over, tværs over Marken, igennem Skoven, der bagved maatte Gaarden være. Jeg tværs over Vejen, over en Grøft og et Dige med levende Hegn, udover Marken, bl.a. over en Brakmark med mine ca. treaarige Ben og ind i Skoven. Der traf jeg straks et Par Børn, som plukkede Bær. De viste mig en Sti gennem Skoven til Strandkjær. Da jeg var kommen lidt hen førte Stien over et Dige i et Hjørne, hvor Diget drejede i en ret Vinkel; men da jeg skulde ned paa den anden Side af Diget, stod Grøften fuld af Vand, og i det jeg saa fra Diget ned i Vandet, som var mørkt af de høje Træer omkring, der spejlede sig i Vandet, men lod Himlen spejle sig et enkelt Sted mellem Bladene, saa blev jeg bange, for det saa uendelig dybt ud, lige saa dybt jo, som der var højt til Himlen, og jeg tænkte: Det er vist Nedgangen til Helvede. Hurtig vendte jeg om, men vilde ikke følge Stien tilbage til Børnene igen, for de vilde nok grine ad mig. Saa drejede jeg paa Lykke og Fromme ind i Skoven og blev straks vildfarende. Men der gik en Kone og plukkede Hindbær. Hun tog mig paa Armen og bar mig hjem, og jeg fik Lov til at spise Hindbær af hendes Krukke paa Hjemvejen. Mere husker jeg ikke fra denne Udflugt, kun at Konen, da vi kom hjem, sagde, at hun havde kendt mig

paa det hvide Haar. Fra den Dag har jeg vidst, at mit Haar var ualmindelig hvidt - som det er endnu!

Kort efter blev Tygeborg solgt og maaske samtidig det lille Hus paa Udlodden ved Mosen. I den følgende Tid lige til deres Død bode Fars Forældre i en lille Lejlighed i Nedre Glud lige hvor den øvre (Horsensvejen) og den nedre (Bisholdtvejen) mødes. Jeg har senere forstaaet, at de havde det smaat, saa f. Eks. Familien paa Strandkjær tog sig en Del af dem. Som Barn syntes jeg, at de havde saa mange Herligheder, og der var ogsaa kostbare Ting, bl.a. en fornem Puncheske og vist (oprindelig) et Par Dusin meget fine slebne Glas, som stadig blev udlaant til Gaardene, naar der skulde være store Gilder. Jeg husker dem saa godt, og at Mor sagde, det var en Skam, at disse kostbare Glas gik til; men Smaafolk kunde jo ikke sige Nej til at laane Storbønderne dem. Da Hjemmet efter de gamles Død blev opløst, var der ingen tilbage. Faster Elisabeth var sær og hjælpeløs. Far har aldrig fortalt mig, hvordan det var gaaet til, at hun var bleven saadan. Efter de gamles Død var hun nogle Aar hos Fars Kusine, der var gift med Teglbrænder Mentze ved Stensballe Sund; men hun var saa utilfreds. Far forsøgte saa at have hende hjemme i Horsens. Men skønt jeg er vis paa, at min Stedmor var rigtig god ved hende, blev hun stadig mere utilfreds. Hun endte saa paa Glud Fattiggaard. Der var hun tilfreds, sagde Far. Snart efter døde hun.

Tygeborg blev solgt, fordi Far skulde overtage Ejendommen paa Holmen. Far fik saa de gamle paa Aftægt. Da jeg var ca. 4 Aar, solgte Far Stedet paa Holmen og fik et Hus i Bisholt med ca. 3 Td. Land, hvoraf en Del var Have og henimod Halv-

delen daarlig Eng, saa der var ikke meget at dyrke. Der kunde kun holdes en Ko og et Par Faar, samt naturligvis Gris og Høns. Grunden til, at mine Forældre flyttede til Bisholt var, at de ligesom fornævnte Laurs Nielsen ønskede at bo i Skjold Sogn. Men naar Mor gik med til at sælge sit Barndomshjem, har for hendes Vedkommende maaske ogsaa det Hensyn medvirkende, at hun fik en lille Ejendom, som hun kunde have Udsigt til at faa passet. Far, der som nævnt var Købstadsbarn (f. i Horsens 1829), havde hverken Forstand paa, Lyst til eller Anlæg for at tumle med Jord og var desuden altid paa Arbejde, saa Mor var henvist til at klare sig selv. Det var et godt, rummeligt og stærkt Hus, bygget som Stuehus til en lille Gaard. Den forrige Ejer havde bygget sig en ny Gaard omtr. Halvvejen nede ved Fjorden, hvor Hovedparten af Jorden laa, idet den strakte sig fra den Del i Byen, som Far købte, gennem en smal Strimmel omtr. halvvejs til Fjorden, hvor den saa bredte sig til en ret betydelig Mark med baade lidt Skov og Eng ud til Stranden. Hans ældste Datter blev kendt af mange, fordi hun (efter Frk. Risom) blev Husholder paa Thestrup Højskole, hvor hun døde faa Aar, før Nørregaard og Baagøe forlod Skolen.

Mine Forældre forlod altsaa en betydelig større Ejendom for at komme til Skjold Sogn. Maaske var det økonomiske Tab ikke saa stort. Værst var det vel, at de havde købt Huset i Bisholt for dyrt. Det forekommer mig, at Mor engang har ladet falde et Ord om, at Ejendommen paa Holmen i Nørby var Arvefæste. Maaske den saa - trods sin Størrelse - ikke i Handel var synderlig mere værd end Huset i Bisholdt, der var Selveje. Men een Ting har sikkert betydet meget for Mor, nemlig at Jorden i Bisholt

laa lige ved Huset, medens den i Nørby, bortset fra den store Have og et lille Stykke Eng, laa langt ude ved Snaptunvejen, langs med "a Hov". De Eng og Markstrækninger, som ligger der, kaldtes dengang Fiskeballe, et Navn, som jeg ogsaa senere har hørt i Brug. Navnet kunde tyde paa, at der i gammel Tid havde ligget enkelte Gaarde der (Bol). "A Hov" er en smal Vig, der lige Øst for Borre skærer sig langt ind til henimod Nørby. Paa Kort har jeg set det betegnet "Haabet". Det er en ren Misforstaaelse paa Grund af Lydlighed i Egnens Udtale. Betegnelsen a Hov stammer snarere fra den indsnævrede Del af et Fiskenæt eller en Ruse, hvorfra Fiskene ikke kan slippe ud igen, naar de er svømmet derind. Det tilsvarende Hov (langt, lukket o) i As Sogn er nu helt udtørret. - Ved Hobro er Formen særlig karakteristisk, idet et Indvand (sml. Haderslev Dam) ved et meget snævert Sund er skilt fra Fjorden; over dette smalle Sted er i fjerne Tider bygget en Bro og ved den er Byen vokset op og har derefter faaet Navn. Navnet er snarere en gammel jysk Betegnelse for en saadan Indskæring i Lighed med det sjællandske Nor. Det maa være det samme Ord som i Hobugt, Hobro, Hostruphuse, maaske ogsaa som i Hou (et Par mil derfra) i Hads Herred; men det nuværende Hou ligger ikke ved den Indskæring, som findes der, og Udtalen er en helt anden - Håw' og ikke Hov. Syd for Asnæs findes en anden Hov.

Den aandelige Vækkelse, som i mine Forældres Ungdom greb Sindene i Glud skyldtes Kapellan Risom, der senere blev Præst paa Anholt og vist endnu et Sted, men døde ung. Han var vakt ved Grundtvig og holdt i grundtvigsk Aand Møder for de unge. Ved disse Møder blev baade Far og Mor og hendes 2 Søstre,

Marie og Stine, kristelig vakt. Der fandt ogsaa Far og Mor hinanden. Mor har fortalt mig, at fra Begyndelsen saa hun, ligesom de andre "Indfødte", noget skævt til de Horsensfolk, som var kommen til Glud at bo; men da det gik op for hende, at den unge Murer Taaning var en troende Kristen, kom hun snart til at se paa ham med andre Øjne. Da Risom rejste, sygnede det aandelige Liv hen i Glud Sogn og Lysestagen blev flyttet til Skjold. De fleste af de unge nyvakte kom andensteds hen. Mors ene Søster endte som Husmands- og Træskomandskone i Bjøstrup (Ousted) og den anden som Husmands- og Murerkone i Stensballe (Vohr). Niels Thomsen kom til Ubberup. Hans Bror, Bertel, der fik Hjemmet, blev gift med Husjomfruen i Præstegaarden, der ogsaa hørte til de vakte. Et lille Midtpunkt, men noget afsides beliggende, blev tilbage i Strandkær. Den yngste Datter fra Strandkær blev senere gift med Hans Hansen fra Vestergaard i Vester Bisholt og Moder til Præsten Uffe Hansen i Ubberup. De boede i Vendsyssel, hvor H.H. havde købt en Gaard, der hed Stokholm (vist nærmest Kvissel Station) og efter Gaarden var han kendt under Navnet Hans Stokholm. Hans Hansens Far (Hans Sørensen) døde kort efter at vi var flyttet til Bisholt og hans Mor sad saa med Gaarden i mange Aar, da Børnene var mindreaarige. Den ældste Søn, Søren Hansen, var hendes Hjælper og overtog mere og mere Styrelsen af det ydre Arbejde, og mange Aar senere, da han blev gift med P. Pedersens Datter Ane fra Stourup (Søster til Prokurator Schoumborg, Horsens, og Landinspektør Schoumborg, Brørup) overtog han Gaarden, hvor han endnu (1932) boede som Aftægtsmand. Hans Hansen var min Skolekammerat, en meget brav og rettænkende Dreng, som jeg holdt meget af og lærte at kende særlig godt, da jeg kom til at tjene

hans Mor 3 Somre (1867, 68 og 69), og vi passede da i Fællig Kør, Kvier, Kalve, Faar og til Dels Heste. Han behandlede mig altid som Ligemand, skønt han var Sønnen og jeg Tjenestedrengen. Vi var gode Kammerater, som delte Arbejdet og Legen i god Forstaaelse. Vi kom noget sammen med en jævnaldrende Søn fra Nabogaarden (Jens Himmerige), men ikke saa meget, for han var vigtig og pirrelig, maaske allerede som Dreng noget sygelig. Han døde ung. H.H. døde Vinteren 1927-28.

I Anledning af Familien paa Strandkjær har jeg foregrebet Begivenhedernes Gang i Bisholt; men det gør ikke noget, da der ikke kan være Tale om at fortælle min Barndomshistorie i Sammenhæng. Allerede fra vort sidste Ophold i Nørby har jeg maaske 1000 Erindringsbilleder, som det ikke kan være af Interesse at nævne, og fra de 8 - 9 Aar i Bisholt er mine Erindringer Legioners Legioner og uden Interesse i det enkelte. Maaske jeg endnu kunde nævne fra Nørby, at nogle unge Murere lærte Bygningstegning hos Far, som jo havde Uddannelse fra Købstaden. Jeg mindes 3: Sønnen Rasmus fra Bjerregaarden, Vilhelm Sørensen og Rasmus Murer, der som gammel boede ved Vejen fra Sønderby til Kirkholm. Og lad mig saa med det samme nævne en Enkelthed fra en langt (noget!) senere Tid i Bisholt, som Navnet Vilh. S. minder mig om. Han, Far og Julius H. (gift med min Moster Stine) havde taget Arbejde hos Murermester Mohr (og A.K.Nielsen) i Horsens, da der var alt for lidt Arbejde paa Landet, især da de større Foretagender blev overdraget Mohr i Horsens - f. Eks. Snaptun Pakhus, Skovlund Vandmølle o.l., som saa de nævnte 3 (m.fl.) fra Egnen blev anvendte ved. En Aften kom Fader meget forknyt hjem fra Snaptun, hvor han og

(den Dag vist kun) Vilh. Sørensen arbejdede. Han var bange Mohr var druknet. Mohr havde været ude at se til Arbejdet, og da han skulde hjem, var det haard Storm, saa de søgte at overtale ham til at køre ad Landevejen, og Ejeren af Snaptun tilbød at køre med ham straks; men han vilde som sædvanlig med en "Sandmand". Der brugtes dengang meget Strøsand paa Gulve og til Skuring. Sandet blev hentet af "Sandbaade" ved Mundingen af Vejle Fjord. Den første Sandbaad, der kom, vilde ikke lægge til og tage Mohr med; men den anden gjorde det. Fra Snaptun fulgte man en Tid Baaden, man saa, at der blev kastet Sand ud, og det saa ud som den klarede sig; men et Øjeblik efter kunde de ikke faa Øje paa den, ingen saa den forsvinde, men de syntes ikke, at den kunde være naaet saa langt, at de ikke kunde se den. Deres Angst viste sig Dagen efter velbegrundet; Murermester Mohr var druknet. Det var en stor Sorg for Far, der holdt meget af ham.

Mors Forældre, Peder Mikkelsen og Ane Kirstine Jørgensdatter flyttede som Aftægtsfolk med til Bisholt. Det var dygtige, energiske og nøjsomme Folk. Han var noget skrøbelig og levede kun faa Aar, men hun var længe rask og rørig og meget hjælpsom. Da Børneflokken voksede kunde der være nok at gøre med Pasning af Ko, Faar, Gris og Høns foruden Børnene. De gamle havde Stuen i det sydøstre Hjørne af Huset, saa Indgangen til Haven gennem en Laage var lige ved Vinduet. Man kunde fra Vejen naa Vinduet uden at gaa ind gennem Laagen. Det blev vist skæbnesvangert for Mors Far. Han holdt af at ryge. Han røg "Jomfrutobak"; "Blaamand" var ellers begyndt at komme i Mode. Der var dengang adskillige "Tobaksspinderier" i Horsens, som havde

stor Tobaksavl paa sine Marker; men den forsvandt i Løbet af kort Tid; da jeg 1869 kom til Stensballe, var den vist saa godt som ophørt; men der stod dog endnu nogle af de store Stilladser ude paa Markerne, hvori Tobaksbladene, der nogle Gange om Sommeren blev ribbet af Planterne af Skarer af "Horsensdrenge", havde været ophængt til Tørring. De nævnte Tobakssorter var maaske særlig kendt i Horsensegnen. Navnene stammer fra Billederne paa Poserne: En Jomfru i rødt og en Vildmand i blaat Tryk. Morfar havde flere Piber, men kun een han brugte. Den havde halvlangt Rør, en Horn-Svampedaase, der løb langt ned i en Spids, og Porcelainshoved. Naar han ikke brugte den, hang den i Vinduet. Men en Dag var den pludselig borte, og han saa den aldrig mere. Man var enige om, at en Tysker havde taget den. Men Far sagde siden at fra den Dag var P. Mikkelsen aldrig rask, og han levede ikke længe efter. Det var 1864.

Krigen var en Hovedbegivenhed i min første Barndomstid. Jeg var lidt over 6 Aar, da den udbrød. Det første tydelige Minde, jeg har om, at Samfundet, Fædrelandet, Riget var gaaet op for min Bevidsthed, var Klokkeringen ved Frederik VIIs Død. Jeg mindes, at jeg spurgte Mor, hvorfor Klokkerne i Glud og Skjold saadan blev ved at ringe. Hun forklarede mig saa, at det var, fordi Kongen var død, og det var saa sørgeligt, for han var saadan en god dansk Konge, og nu fik vi nok Krig, for Tyskerne vilde raade over Danmark, og det var forfærdelig slemt. Den almindelige Landesorg, Ængstelse og Bekymring, som greb Folk, gjorde et stærkt Indtryk paa mig. Det gik op for mig, at der var større Sorger end mine egne og Familiens dagligdags Fortrædeligheder, og at der var større Farer end de smaa Hunde,

som jeg var bange skulde bide mig i Benene. Jeg havde naturligvis hørt meget om Fædrelandet, om Danmarks gode Mænd og Kvinder, om Krigen i 48 - 50 o.s.v. Tiden mellem 48 - 64 var jo fuld af Historier fra Krigen i 48, alle havde Krigsbilleder fra Blade og i Bøger, og der var megen Praleri af danske Sejre o.s.v. Og Børnene pippede jo efter de gamle, saa en noget ældre Dreng en Dag spurgte mig: Trowe do it Pete, te jen Dansker magelig kan ta tij Tyskere? Men det som navnlig havde givet mig Forestillinger om Land og Folk var Fars Fortællinger. Han var en udmærket og ivrig Fortæller i sine unge Dage, noget som jeg, den ældste, særlig nød godt af, da de yngre vel ikke forstod meget. Fra Begyndelsen gik det vel ogsaa over mit Hoved. Far fortalte rask væk, hvad der optog ham selv, efter at han var bleven folkelig, kristelig og menneskelig vakt. Ja, Moster Stine har ofte fortalt om, at den Nat, da jeg var bleven født, løb han med mig rundt i Stuerne og fortalte om Luther og særlig Hans Tausen og andre gode Mænd, medens Mor laa i Sengen og sagde: Men æ do da towle, Søren, de ka han jo it fosto! - Hvor meget eller hvor lidt jeg havde forstaaet af det meget, jeg havde hørt, da jeg var 6 Aar, aner jeg ikke; men jeg har en Forestilling om, at det altsammen laa som paa een Linie, enten det saa var Fædrelandets Historie, Fortællinger om Abraham, Apostle, Hans Tausen, Eventyr eller andre Historier. Vist er det, at ved Klokkeringningen ved Fr. VIIs Død blev jeg mig Samfundet bevidst, alt hvad jeg havde hørt om Danmark, var nu ikke blot morsomme Historier, men noget, der særlig vedkom mig selv, ikke blot noget Fantasien kunde lege med, men noget der vakte Følelser af en egen Art, vist nær beslægtede med de religiøse Følelser, som altid rørte sig hos mig,

naar jeg hørte om den lille Jesus, hans Liv og Død.

Nu kom saa Krigen. Det tidligere Mod og Storpraleri blev afløst af en tung, mørk, trykkende Modløshed, en vis selvopgivende Lavmælthed. Der var ingen Tillid til de styrende. Man mente Tyskerne havde taget Livet af Fr. VII for at faa Kr. IX paa Tronen, og der taltes højt om, at han var tysksindet, hvad man jo, efter at Danskheden var vaagnet, ansaa for en Brøde, skønt en stor Del af Riget var tysk. Efter Tilbagetoget fra Dannevirke, førte den hele Tankegang til den Overbevisning, at ogsaa Generalerne hemmelig holdt med Tyskerne, saa der blev raabt højt om Forrædderi. I Hjemmet var denne dystre Stemning en Tid blandet med Mors Angst for, at Far skulde blive indkaldt. Paa Grund af sin Legemsfejl var han ikke udskrevet til E.K., men formodentlig til "Dunk" og havde aldrig været indkaldt til Uddannelse; men i Krigstid tages alle med, og han var endnu ikke for gammel (35 Aar).

Jeg var den Gang for længst begyndt at gaa i Skole. Mor havde lært mig at læse, og jeg var stor og stærk, og Læreren vilde godt have mig i Skole. Han var en god Ven af mine Forældre; han og Far ejede i Fællesskab en Sejlbaad og en Pram i Fjorden, hvorfor han hyppig kom hos os, da vi bode nær Fjorden og Grejerne til Dels opbevaredes hos os. Jeg kom i Skole, da jeg var 5½ Aar gl. Der var en lang Skolevej, og saa snart Vejret var mindre godt, blev jeg som Regel hjemme. Efter Høst holdt jeg vist helt op. Men 6½ Aar gl. var jeg rigtig indskreven og havde at møde til Stadighed (1864).

Vi Drenge var naturligvis vældig optaget af Krigen. Vi gik ned i Grusgrave og Lergrave og lagde Øret til Jorden for at høre,

om de sloges ved Dybbøl. Kanontordnen ved Fredericia kunde vi sagtens høre. Og en Dag, da min Morfar og jeg stod i Haven, og jeg havde travlt med at faa ham til at se op i et Kirsebærtræ, hvor Knopperne var begyndt at svulme, medens han vilde se paa mine Ben, da jeg havde været i Vand og faaet vaade Træsko, lød et vældigt Brag og Vinduerne klirrede. Det var den første Salve ved Vejle. Saa var alt andet glemt, og jeg fik upaatalt Lov at gaa med de vaade Strømper. - Der blev stor Uro i Byen, fordi flere af Bymændene netop var i "Kungejt" - Kørsel i Kongens Tjeneste til Vejle. De kom alle hjem i Løbet af Dagen, da de havde forladt Byen, før Kampen begyndte. Kun een kom længe efter de andre og kunde naturligvis melde, at Tyskerne havde taget Vejle. Det havde man for øvrigt længe været paa det rene med, da Kanontordenen var ophørt. En Dag eller 2 senere blev der hørt Geværskud fra Horsens; men det blev ikke til mere. Men nu havde vi saa Tyskerne d.v.s. Prøjserne i V. Bisholt og Østerrigere i Ø.Bisholt ligesom i Glud Sogn i det hele, kun vor nærmeste Nabo mod Øst havde en Ungarer, en "Spidsbenet", der havde Benklæderne knappede tæt om Anklerne. Han var en flink Mand, en veloplyst Mand, der førte nogle Bøger og Lister. Der blev ellers i Ø. Bisholt og Glud Sogn klaget en Del over Østerrigere. Hvorimod Prøjserne i V.B. holdt en fortrinlig Disciplin, og der hørtes ingen Klager. Før Indkvarteringen kom der en Nat en Bande, som bl.a. jog Konen i Vestergaard op og med Sabler og Bajonetter truede hende til at lukke Skabe og Skuffer op; men det var dog ikke store Ting, de tog. Da der senere blev indkvarteret en Officer i Gaarden, beklagede han, at de ikke straks havde indsendt en Melding om det passerede; men der var hengaaet for lang Tid til, at han kunde gøre noget

ved det. Tyskerne blev hele Sommeren og adskillige af dem var flinke til at hjælpe med i Høsten. Da vi først havde dem omkring i Husene og Gaardene, kendte dem ved Navn og saa deres Færd, var der ingen Ængstelse for dem mere, og vi Drenge fandt det i hvert Fald bare morsomt at hjælpe dem at pudse, prøve at snakke med dem og grine ad de ofte grovkornede Løjer, de havde for, naar de f. Eks. smed hinandens Tøfler ud i Møddingpølen, hvorfra de med Besvær maatte fiskes op med lange Stænger. Mere interessant var det at høre paa deres Musik. Midt imellem Byerne Bisholt og Brund var der den Gang et lille Krat med en aaben græsklædt Plads, hvor Musikken samledes. Skolevejen gik der forbi, og naar Musikken holdt Øvelser der, hvad hyppig var Tilfældet om Eftermiddagen, naar vi kom fra Skolen, saa maatte vi standse og lytte, skønt vi ingen Middagsmad havde faaet og vi vidste, at den stod og snærrede i Kakkelovnen, da de voksne og de mindre Børn havde spist om Middagen. Af de mange større og mindre Begivenheder, som indtraf og gjorde særlig Indtryk paa mig, skal jeg nævne et Par. Lige før Indkvarteringen begyndte, kom en Dag en Rytter med Bud fra Øvrigheden, at vi maatte slæbe vor Baad 300 Alen bort fra Fjorden, da Tyskerne ellers vilde tage den. Far fik fat i et Par Mand og nogle Drenge. Da vi kom ned til Fjorden havde en Flok Tyskere allerede været der og hugget i Rælingen med deres Sabler og Prammen havde de ødelagt. Vi fik saa med megen Møje Baaden slæbt op i et lille Krat, Rævkær, som hørte under Vestergaard og endnu findes, medens adskillige andre Smaaskove er ryddede. Der blev Baaden dækket med Tang og laa i Fred, til Tyskerne var borte, og da den ingen Skade havde taget, var den Baad i mange Aar efter den Tid. Far købte Læreren ud, saa han havde

den ene de sidste 5 Aar, vi boede i Bisholt. Og da han for en Del havde sit Arbejde i Horsens, brugte han den at sejle eller ro frem og tilbage med, dog kun Lørdag og Søndag. En anden Begivenhed i Tyskertiden var en Slags Skovtur, som jeg fik Lov at være med paa. Vi havde aldrig andet Brændsel end Bøgebrænde. Det blev købt paa Roden, og Køberen maatte fælde det selv. De fleste Gaarde havde selv Skov, hvor de kunde fælde til Husbehov, mest Elle- og Asketræer og brugte desuden en Mængde Risbrænde, som mest blev hugget i de mange Hegn af Hassel, Hyld o.l. Bisholt Mose var allerede den Gang skaaret op. Og kun een Mand i Byen, vor Nabo Hans Jørgensen, ejede et Moseskifte en Mils Vej borte i Aastrup Mose. Jeg saa aldrig, at andre havde Torv og udenlandsk Brændsel kendte vi kun af Omtale. Da vi ikke selv havde Skov, købte Far hvert Aar 2 - 3 Bøge paa Auktion i Jensgaards Skov. Der var i Reglen en eller flere andre, der havde købt Bøge og de fulgtes saa 2 - 3 Mænd ud for at fælde dem og senere save dem i passende Stykker, der kunde læsses paa Vogne. Jeg var engang med derude, da der hendte det, at en Bøg, idet den faldt - eller skulde falde - kom til at hænge i en anden Bøg, som ingen af dem havde købt. Det var ved Aftenstide, saa vi maatte tage hjem og lade den hænge. Næste Dag fik jeg ikke Lov at komme med, skønt jeg særlig gerne vilde have set, hvordan de fik den ned. Det havde imidlertid blæst lidt om Natten, og saa var den falden af sig selv. Saadan gaar det saa tidt, naar der er noget, man bekymrer sig for, Løsningen kommer af sig selv, sagde Far. Men saa skulde Brændselet hentes hjem, baade Stammer og Top. Og i Krigens Tid havde det nu sin Vanskelighed at faa det hentet hjem. Man maatte ikke køre fra den ene By til den anden og ikke køre i Skoven uden Pas. Vi fik saa

Pas fra Prøjserne i vor egen By og med det naaede vi til Nørby. Der skulde vi have Pas af Østerrigerne for at komme ind i Skoven. Vi havde en Mand med, som kunde tale Tysk med Prøjserne; men ham kunde Østrigerne slet ikke forstaa. Heldigvis fandt vi da en Mand i Nørby, som kunde tale med dem, og han skaffede os Tilladelsen. I den Gaard, hvor Passet blev udstedt var der for øvrigt saa fuldt af Østrigere, saa de stod paa hele den store Gaardsplads som stuvede. De maa af en eller anden Grund have været samlet der fra hele Byen. Jeg har ofte tænkt, at det var mærkeligt, jeg fik Lov at være med paa saadanne Ture - kun 6½ Aar gammel. Jeg husker ogsaa, at Mor holdt igen; men Far vilde, at jeg skulde opleve saa meget som muligt. - Endnu engang var jeg i de af Østrigere besatte Egne. Min Mors Mor var fra Sønderby og hendes Bror boede, som nævnt, endnu i Hjemgaarden, Hamborggaarden. Da al Forbindelse længe havde været afbrudt, og hun længtes efter at høre fra Broderen, blev jeg med Følgeskab af en jævnaldrende Dreng (Væverens Jørgen) sendt derover. Vi var egentlig rædde for Østrigerne. Mellem Prøjserne levede vi som hjemmevante. Vi kom dog godt fra Turen. Og vi var bl.a. henne i "Rullestuen", hvor der var fuldt af Halm, hvori de fortalte os, at Østrigere, der havde forset sig, laa i Krumslutning. Til vor Sorg - kan jeg godt sige - laa der ingen den Dag. Saa vidt jeg mindes var det sidste Gang, jeg saa min Mors Morbror; men jeg ser ham endnu tydelig for mig, den gamle stoute Storbonde for Bordenden i Hamborggaarden. Om "Rullestuen" bør maaske bemærkes, at det var et særligt Hus, hvor Byens fælles Rulle stod. Det var vist Skik i de fleste større Landsbyer at opretholde et saadant Hus F. Eks. ogsaa endnu 1870 i Stensballe. Huset var maaske

oprindelig bygget i Fællesskabets Tid som Bolig for Byhyrden. Jeg har ogsaa hørt Tale om, at man holdt saadanne Huse, hvori Omstrejfere fik Lov at overnatte.

I øvrigt svandt Krigstiden hurtig hen. Vi drenge tog det som Løjer og selv legede vi naturligvis altid Soldater med vore Træsabler og Trægeværer m.m. Prøjserne lo bare ad os. Dem kendte vi saa godt. Men en Dag var vi et stort "Regiment" kommen sammen ovre i Østerbisholt, hvor Østrigerne holdt til som i hele Glud Sogn. Vi kom marsjerende mødigt hen ad Vejen, da der pludselig ved en Omdrejning af Vejen viste sig en større Afdeling østrigsk Fodfolk. I samme nu var vort Regiment opløst og blæst bort gennem Hegn og over Stendiger i Haver og paa Marker. Jo, jo, tapre var vi; men Østrigere turde vi ikke møde.

Lærer Søren Jensen i Brund, født i Stensballe, Seminarist fra Lyngby, var i sine unge Dage en fortrinlig Lærer, der helt havde Børnene med sig og fik Arbejdet til at gaa med Liv og Lyst. Han var blandt de første, der havde haft Monrads Kursus, vist i det andet Hold, og var mere kundskabsrig end de fleste Lærere den Gang. Han fortalte os Historie, Bibelhistorie, Danmarkshistorie, og læste for os af Digterværker, endog f. Eks. Holbergs Peder Paars, hvoraf jeg dog bedst mindes Billederne. Dagen begyndte altid med Salmesang og Bøn (Troen og Fadervor). Derefter fortalte han Bibelhistorie og forklarede Balslev. I den sidste Tid jeg gik i Skole der, blev vi saa tilsidst hørt lidt i Bibelsprog og Luthers Forklaringer. Salmer havde vi aldrig for undtagen lige før Jul et Par Julesalmer, som vi dog ikke blev hørt i; men vi sang dem. Og vi kunde vist flere Sal-

mer end de fleste, da vi sang mange. Vi kendte kun een Salmebog: Grundtvigs Festsalmer. Vi havde kun eet Sæt Læsebøger: Berlins, som mest var af naturhistorisk Indhold. Men i Skjold Skole havde de Bojsens med Fortællinger (og Billeder) af fædrelandshistorisk Indhold. Og naar vor egen var tygget alt for længe, blev den puttet i et Par Tøjkurve, og vi kom af Sted til Skjold med den og fik saa Bojsens med tilbage. Saa blev der læst. Jeg for min Del helmede ikke, før jeg var naaet den igennem. Der var ogsaa en anden Bog, jeg læste i Frikvartererne: P.Hjorts Børneven. Den havde før været brugt som Skolens Læsebog og der laa endnu et Par gamle Eksemplarer. Lærer Jensen fortalte os ogsaa om fremmede Lande, især i Tilknytning til Læsebøgerne. Vi fik dog ellers kun Danmarks Geografi med ret grundig Kendskab til Landsdele, Byer o.s.v. efter Landkortet. Der hang et stort Danmarkskort paa Væggen, og vi drev en Leg som kaldtes at "binde" paa Landkortet, idet en opgav et Navn som den anden (de andre) skulde finde. Dermed gik mange Frikvarter. Fra denne Leg mindes jeg flest Navne fra Holsten og Sønderjylland, maaske fordi de stod nederst paa Kortet, saa vi bedst kunde læse dem. Men i øvrigt hørte jo i min første Skoletid Altona m.m. med til Danmarks Rige.

En Ting er jeg særlig Lærer Jensen taknemmelig for: Han lærte os at kende Dyr, Planter og aabnede vore Øjne for Naturskønhed. Han tog os alle med paa Udflugter, især da om Sommeren ned til Horsens Fjord, hvor vi badede og bagefter legede i Rævkær. Jeg mindes ogsaa særlig en Tur ud paa Hundshage, hvor jeg paa de gamle Skanser - dels fra Svenskertiden og dels fra Napoleonskrigene (1807 - 14) fandt en Plante, som jeg aldrig havde set

før, men straks tænkte mig maaske var Lyng, og jeg var ikke lidt stolt, da Læreren tog den og kaldte de andre til og viste dem den i Jylland saa udbredte Plante, som ellers var fremmed i Bjerge Herred. En anden særlig lang Udflugt er ogsaa uforglemmelig. Det var Midvinter, streng Frost, men dog godt Vejr. Over Stourup kom vi til Asbugt gik paa Isen over Bugten ud paa Ashoved, hvorfra jeg særlig mindes den mærkelige Kystformation, hvor de høje Skrænter dannede Terrasser og nederst syntes at være udglidende. Jeg mindes ikke, at Læreren fortalte os noget derom; men jeg formoder, at Formen skyldes plastisk Ler, som jeg senere har fundet paa Nordsiden af Asbugt. Paa Ashoved har jeg kun været denne ene Gang. Vi kom ogsaa om ad Palsgaard, men der har jeg været et Par Gange senere og kan ikke skælne de enkelte Indtryk.

Med Lærer Jensen gik det senere mindre godt. Han giftede sig med en Datter fra Gaarden Klodsborg, og fra den Tid begyndte han at blive noget sær, han vilde studere, men det blev ikke til noget. Man har fortalt mig, at han blev nødt til at søge sin Afsked, og han endte i hvert Fald som Gaardmand i Brund. Efter at jeg 12 Aar gl. var flyttet derfra, saa jeg ham vist kun een Gang, det var i 1879 ved Skjold Kirke. Han vilde absolut have mig med hjem; Far og jeg gik saa med ham, men da vi kom der, var det, som al Interesse var borte, og vi skyndte os at komme videre.

Skjold Sogn var i min Barndom et Unicum. Sognepræsten Carl Fogh var en betydelig grundtvigsk Prædikant, som samlede vaagne Tilhørere viden om fra (Minder fra grundtv. Hjem. II Side 53). Han havde faaet indført Grundtvigs Festsalmer til Brug i Kir-

ken som Tillæg til Ev. Kr. Salmebog. Hovedsalmebogen blev saa aldrig brugt, kun en enkelt Gang Mynsters Tillæg. Da begge Lærerne Jensen i Skjold og Jensen i Brund, var ivrig grundtvigske, bar alt i Sognet grundtvigsk Præg. Det medførte et og andet mærkeligt som Præst og Lærere var enige om. De store, II Klasse, gik f. Eks. slet ikke i Skole om Sommeren. Man var, og det med Rette, enige om, at de stores Sommerskolegang var værdiløs. 1869 kom der Ordre fra højere Autoriteter, at vi skulde gaa mindst een Gang om Ugen. Vi var der saa nogle faa Gange, saa kom Sommerferien, og jeg mindes ikke, at vi kom mere. Næste Aar var jeg i Stensballe. (P.Pedersen Schaumborg og jeg gik hver Dag om Vinteren).

I Aarene 1865 til 69 gik der en stærk national, folkelig, kristelig Bevægelse hen over Egnen. Medens store Dele af Folket var som lamslaaet efter 64, tog de grundtvigsk paavirkede Egne sig hurtig sammen. Skyttesagen blev rejst, Højskolebevægelsen tog Fart, og Skjold Sogn var selvfølgelig med fra første Færd. Vi Børn voksede op med Følelsen af, at en herlig Tid var i vente; det menige Folks Tid, særlig Bondens Tid var kommen. Man fik travlt med at dygtiggøre sig til Deltagelse i Samfundets Opgaver, til at bære Danmark, vor Moder, ind i den ny Tid. Lærer Jensen samlede de unge til Aftenskole, hvor de bl.a. lærte Oldnordisk, og da Nørregaard (66) begyndte sin Højskole i Thestrup, fik han straks Elever fra Sognet, f. Eks. Søren Hansen, der endnu lever som Aftægtsmand i Bisholt og (vist lidt senere) Hans Hansens Datter Trine, der vist med det samme blev paa Thestrup, saalænge hun levede, først som Pige siden som Husholderske efter Frk. Risom. Og man lærte. I Skjold

Sogn fandtes intet Sognebibliotek; men i Glud var der et ualmindelig velholdt Bibliotek i Præstegaarden. Det skyldtes de for Oplysninger ivrige rationalistiske Præster (Plesner?). Udlaanet forestodes af Kapellanen eller (tiest, synes det mig) af Husjomfruen. Vi fra Bisholt fik ogsaa Lov at laane der. Da jeg var 8 Aar, fik jeg Lov at laane Ingemanns Romaner. Disse middelalderlige Riderskikkelser var mig til at begynde med ret uforstaaelige, men jeg kom snart til at holde af dem. Den voksne Ungdom prøvede ogsaa at spille Dilettantkomedie. Jeg saa første Gang Jeppe paa Bjerget spillet i Vestergaard. Det faldt mig underligt, at Bønderkarle og Piger vilde være med at gøre Nar af en Bonde, selv om han var forfalden. Jeg sagde det til Læreren, som svarede, at Holberg mere vilde tugte disse Adelsmænd, der ikke havde noget bedre at tage sig for og ikke holdt sig for gode til at gøre Nar af en fuld Mand.

Naturligvis var der ogsaa en Skytteforening, og der blev holdt en Skyttefest i Skoven ved Dysbjerg, hvor bl.a. Pastor Fog talte. Det første Skyttestævne for hele Landet blev holdt i Svendborg, det andet i Horsens, et Vidnesbyrd om, at Egnen der var blandt de fremmelige.

Vi Børn tog Del i alt dette begyndende Liv paa vor Vis. I det store Frikvarter i Skolen legede vi Ingemanns Romaner med store Strejftog særlig i Retning af Skjold og Stourup, hvor der fandtes en Del Hegn, der gjorde Tjeneste til Skjul, naar vi skulde snige os til eller fra Finnerup Lade el.l. Saadanne Lege kunde fortsættes i flere Dage; men naar vi var godt i Gang med saadan noget, har jeg en Følelse af, at Læreren ikke tog det saa nøje, om Middagstiden blev forlænget et Par Timer. I det hele

taget maa Livet og Arbejdet i Skolen nærmest kunne lignes ved Forholdene i de første grundtvigske Friskoler. Det sidste Par Aar, jeg fik der, fik Skolen dog efterhaanden et andet Præg, da Læreren begyndte at gaa i Staa.

Med Hensyn til de sædelige Forhold i Sognet har jeg væsentlig kun gode Minder. Et uægte Barn var et Særsyn. Jeg mindes ikke, at der fandtes noget i min Tid i Bisholt. Løse Forhold blev meget strængt bedømt. Det synes ikke at have været saaledes i det forrige Slægtled, da et Par ældre og meget ansete Gaardmandskoner havde været ude i noget uheldigt i deres unge dage. Drikfældighed var meget sjælden. I de 8 - 9 Aar, jeg var i Bisholt, saa jeg kun een eneste Gang en fuld Mand. Han havde opholdt sig i København, og da han kom hjem, byggede han sig et Hus ude i Bisholt Mose og malede oven over Døren: Store Vibens Hus. Om det var paa Grund heraf, at han altid gik under Navnet Morten Vibe, ved jeg ikke, men jeg har aldrig hørt andet Navn paa ham. Han var meget lidet regnet. Der var ogsaa en anden, som man sagde, gerne vilde have et Glas, men jeg har aldrig set ham "paavirket". Han var Væver, men holdt mere af at gaa paa Jagt end at sidde i Væverstolen. Der var mange Børn, og da der lige ved Siden af boede en anden Væver, der altid passede sit Arbejde, var det vist ikke altid førstnævnte havde Arbejde, saa det var nok det eneste Hjem i Byen, hvor Smalhans stundom havde til Huse.

Der blev spillet en Del Kort omkring i Huse og Gaarde, men det var vist aldrig mange Skillinger, det drejede sig om. Mine Forældre dømte haardt om Kortspil, og i deres Hus har der aldrig været et Spil Kort. Det var meget sjældent, at der blev danset.

Hvert Aar ved Høstgildet og maaske ogsaa i en eller anden festlig Anledning ellers i Aarets Løb var der Dans i en "Overstue" i en og anden af Gaardene. Jeg fik aldrig lært at danse, og saa fremmed var Dansen for os i vort Hjem, at jeg var som himmelfalden, da jeg engang ved Høstgildet saa min Far danse med "Vestergaard"s Kone. Der var ingen offentlige Baller. Den nærmeste Kro var i Bjerre; men selv om der var Baller, hvad jeg dog aldrig hørte Tale om, saa var det saa langt borte, at vist ingen fra Bisholt kunde finde paa at trave derhen. Det var vist midt i Tredserne, at de begyndte at holde offentlige Sommerballer eller Skovballer i Stourup Skov. Der ved jeg, at nogle Tjenestefolk tog over; men det var saa ringe anset, at neppe nogen af Byens egen Ungdom deltog. Jeg mindes, at engang (vist i 69) der var saakaldt Skyttefest derovre, kom alle Skytterne hjem henimod Aften, da Skydning og Præmieuddeling var forbi, medens et Par Tjenestekarle saa gik derover for at danse. - Naar derimod Hjemmene havde Familie eller Omgangsvenner i andre Byer, kom de unge jo ogsaa med, naar der var Fest og saa blev der sikkert danset. I en af Gaardene (P. Povlsens) havde man særlig Familie i Barrit og Bret, og jeg synes gentagende der var Tale om, at Døtrene var derovre til Dans. Disse Byer helt derovre ved Vejle Fjord stod ellers i min Barndom for mig som et Slags Udland, hvor Folk kun var halvciviliserede. Denne Forestilling hang maaske sammen med, at P. Povlsens Enke med Familie var meget gammeldags og vist slet ikke kom med i det nyvakte folkelige og kristelige Røre. Det var det eneste Sted, hvor vi Børn, naar vi sad der i Mørkningen, blev fyldt med Spøgelseshistorier og al Slags Overtro. I mit Hjem blev sligt aldrig nævnt. Maaske der har været en Del Overtro ogsaa

i de andre Hjem; men der mindes jeg ikke at have hørt noget; man undsaa sig ved at tale højt om det. Mine Forældre saa det under Synspunktet: Løgn og forbandet Digt. Fra mit Hjem har jeg med mig den Forestilling, at Vantro og Overtro var to Sider af det samme, saa den, der ikke vilde tro Sandheden, nødvendigvis maatte tro Løgnen. Og jeg har hele mit Liv været uimodtagelig for al Overtro og er bleven forbauset, hver Gang jeg opdagede, at gode, sundttænkende Mennesker (Martensen Larsen!?) havde en Rem af Huden. Jeg havde den barnlige Forestilling, at Aand kun kan virke paa og gennem Aand. Og skønt denne Tanke kan medføre adskillige Vanskeligheder, har jeg dog aldrig kunnet slippe den. De fleste Vanskeligheder forsvinder for øvrigt, naar man husker vel paa, at Aand er uafhængig af Tid og Afstand. Mit Forhold til Aandeverdenen er dermed givet: Der er Aander, som jeg maa vende Ryg til, sky, forsage. Og der er Aander, som jeg maa lukke mig op for, tilkalde, holde fast ved, og min genfødte Bevidsthed søger og finder Klarhed og Kraft hos Kristus.

Med denne min Forestilling om en Aandevereen, som vi ikke maa have andet at gøre med end at vende os bort fra, forsage den, hænger vel min tidligere omtalte indgroede Afsky for al Banden sammen. Der var en Del Banden ogsaa i Bisholt; men det var dog kun en enkelt Gaard (Stovgaard), hvor det var slemt. Der var 3 voksne Sønner, der i Forbindelse med 2 voksne Søstre drev Gaarden for deres Mor, der var Enke. Der var et uhyggeligt Helvede med Eder og Forbandelser. Men jeg fik et grundigt Indblik i disse stortalende Folks Tilstand, da jeg (1868?) gjorde Høsttjeneste der; for hver Gang vi fik et Tordenvejr,

blev de smaa og stilfærdige, og navnlig en Gang, da et haardt Vejr blev ved ud ad Natten, sad hele Gaardens Besætning hver i sin Krog i den store Stue og skreg: "Herre, Jøsses"! hver Gang der kom et kraftigt Lyn. (Jørgen Hansen: "Min "Far" og "min Svend").

Egnens Jordbrug var endnu i gammel Stil. Det almindeligste var vist, at de var 9 Aar om en Omgang: 3 Aar Græs, 1 Aar Brak, Rug, 1 Kærv Byg, 1 Kærv Havre, 2 K. Byg og 2 K. Havre med isaaet Kløver, Rajgræs og Thimothe (Rottehale). Nogle sprang vist 2. Kærv Byg over, eller prøvede noget andet i den Ager eller det Indtægt (Himmerland: Aarsgode, Sjælland: Vang). Enkelte prøvede med Hamp, alle havde større eller mindre Stykker Hør, og ligeledes Kartofler, men det var væsentlig til Husholdningsbrug. Gulerødder, ligesom Persillerødder og Pastinakker kendtes kun som Haveurter. En Tid prøvede nogle af de større Gaarde at dyrke Raps, men det blev snart opgivet igen. Enkelte begyndte ogsaa at saa Hvede i Stedet for Rug, og det blev efterhaanden ret almindeligt baade paa Proprietærgaardene og de større Bøndergaarde. De fleste havde en Del Eng, og de fremmeligste begyndte at sørge for Overrisling, navnlig efterhaanden som nogle af de unge kom hjem fra Højskolen og havde lært baade Landmaaling og Nivelering. Af Haveurter dyrkede man mange: Dild, Kommen, Timian, Merian o.s.v. Ogsaa Humle og Sennep. Der var ofte en særskilt Humlehave, og Sennepen blev især dyrket i den lille Toft, som Gaardene havde lige ved Haven til Kalve, der skulde have Mælk, til Blegeplads og (senere) til Tørreplads. Ogsaa Kornstakke ("Hejse") rejstes der og Halmhejse. Høet - baade Enghø og Kløverhø - sørgede man vist for at faa

i Hus. Det var for værdifuldt til at staa ude.

Høsten var den Gang en stor Festtid. Foruden Gaardens egne Folk, var jo en eller to Husmænd og deres Koner med. Man levede bedre end til daglig, naturligvis fik man Mælkegrød til Davre og nykogt, store Gryns Vandgrød og Mælk til "Natte"; men der var mere Afveksling paa Middagsmaden og "Formiddesmældmad" og "Attemiddesmældmad" var finere og navnlig fik man i Stedet for det sure Dagligøl, det udmærkede Gammeløl, der var brygget midt om Vinteren. Desuden var der flere Festligheder med særlig Spisning baade den Aften, da Rugen var høstet op, og den Aften, da det øvrige Korn var høstet op: paa sjællandsk: mejet. I begge Tilfælde talte man om "Opskør". Og naar saa alt var i Hus kom (i Reglen lidt senere) Høstgildet, der vist alle Vegne, hvor de havde en "Owestow", endte med Musik og Dans.

Tidens Forhold til Rugen faar man bedst Indtryk af ved at læse Jeppe Aakjærs: Rugens Sange, de er vel nok fra en lidt senere Tid; men saa er de fra en Egn, hvor det gammeldags holdt sig noget længere end i Bjerreherred. For Eks. ogsaa den brutale Fremgangsmaade at vælte hele Kornlæsset foran Ladedoren og saa køre efter et nyt Læs, mens andre slæbte Kornet ind. Om det nogensinde har været brugt i Bjerre Herred, ved jeg ikke; men jeg har aldrig set det eller hørt om det, før jeg 1890 kom til Himmerland, hvor man bar sig ad ligesom i Jeppes Egn. Hos os blev det altid omhyggelig forket ind gennem en eller et "Gjævling" (et Ord, der vel er lavet af: Gavl, men brugtes ikke blot om de Luger, der sad i Gavlen, men ogsaa om den der sad paa Siden af Huset, baade dem i Muren og dem i Taget, Kvistluger).

Alle Huse var tækkede med Straa d.v.s. Rughalm, der var gjort op til Tag. Det blev opgjort fint; alle de korte, slappe og knækkede Straa blev rystet fra og Tagknippet blev stødt lige i Roden. Det undrede mig siden i Himmerland at se dem bare binde det aftærskede Rughalm op i store Tagbrynde, der blev brugt til Tækning, som det var, saa det ny Stykke Tag var laadent og pjaltet, især naar der var lagt Lyng imellem. Man pyntede kun lidt paa det ved at rive alt det løse af med en almindelig Trærive. I Bjerre-(og Vor)-Herred derimod blev det fint opgjorte Tag lagt op med stor Omhu, banket fuldstændig jævnt med Tækkeskovlen og til sidst overskaaret med store Knive og børstet rent, saa et Stykke nyt Tag var overmaade fint. Under Tækkearbejdet stod Tækkemanden i Reglen paa et Læssetræ (Lastræ), der ved begge Enderne var bundet op til de øverste Lægter paa Huset. Men der begyndte ogsaa at komme saakaldte flyvende Tækkemænd, der stod paa Tækkestole, som de kunde flytte om overalt paa Taget efter Behag. De var forsynede med to lange Kroge, der kunde naa ind gennem Taget og gribe over Lægterne. Nederst maatte der i Murens Højde være et Stillads, hvortil Tagknipperne først blev forket op for derfra at rækkes til Tækkemanden først med Hænderne senere med Forke. Taget blev altid bundet med Simer, som gamle Mænd og Koner sad og snoede for en meget ringe Betaling. Tækketraad og Tækkegarn saa jeg aldrig i Brug før efter 1870, og da var jeg borte fra Bjerreherred.

Til Mønning brugte man altid Tang, som alle frit kunde hente ved Horsens Fjord. Men der var to forskellige Maader at lægge det op paa. Enten lagde man det løst henad Tagrygningen og

hængte "Kragtræer" ovenpaa til at holde det, eller man æltede det sammen med Ler, saa det dannede et fast, uigennemtrængeligt Lag henad Rygningen. I andre Egne, hvor man ikke havde Adgang til Tang brugte man Halm med Kragetræer eller Møntørv, lange stærke Græstørv, skaaret, hvor gammelt Græs var stærkt sammengroet. Kragetræerne var tunge ca. meterlange Træstykker, sammennaglede nogle Tommer fra den øverste Ende. De lange Ender skrævede et Stykke ned paa begge Sider af Taget, medens de korte strittede i Vejret og gav Huset et vist Pindsvineagtigt Udseende. Naar man brugte Ler og Tang blev det æltet meget længe med Heste. Stude fandtes ikke i den Egn. Var Æltningen forbi, blev der rejst en Husstige, der naade til Mønningen, op ad Stigen blev lagt Brædder og en Slæde eller Sluffe blev fastgjort til et langt Reb, der blev ført gennem et Par Blokke saaledes, at naar en Hest, der blev spændt for Rebets anden Ende, gik bort fra Huset, gled den med det sammenæltede Ler og Tang fyldte lille Slæde op ad Stigen.

Ler spillede i det hele en stor Rolle. Der fandtes endnu enkelte Bindingsværkshuse med vendrede Tavl, som hvert Foraar skulde klines. Det var Pigernes Arbejde at klaske det æltede Ler op paa Væggene med Hænderne. Og det var ikke Tjenestepiger og gamle Koner alene, men ogsaa rige Gaardmænds voksne Døtre, der blev sat til det, ligesom til at køre Møgvogn (Møgun), sprede Gødning o.s.v. Leret blev ogsaa almindelig brugt til de stampede Lergulve, som endnu dengang var de almindeligste i de fleste Huse, selv om der efterhaanden hos alle nogenlunde velstillede kom Fjælgulve i et Par pæne Stuer. Fremdeles blev der selvfølgelig brugt Ler til Logulve, Foder-

loer o.l.

Cement kendte man kun af Omtale. Da Stuehuset i Vestergaard ca. 1866 blev ombygget, vilde man have en Mælkekælder til saakaldt Vandmejeri, der var det sidste Skrig paa dette Omraade, kunde Landhaandværkerne, der ellers forestod Ombygningen, ikke paatage sig det. De fik saa min Fader, der fra Begyndelsen var oplært Købstædshaandværker og for længst vel kendt med Brugen af Cement, til en Tid at forlade sit Arbejde i Horsens og udføre det ønskede Cementarbejde.

Selv om Husene var gamle og meget gammeldags indrettede, var de gennemgaaende velholdte. Det var næsten overalt i Egnen Bindingsværk, og alt Træværket var malet eller paa Udhuse tjæret og Felterne kalkede. Stolperne var sorte, brune eller grønne, Felterne hvide, gule eller røde. Da jeg 1872 kom til Sjælland, undrede det mig, at Husene saa tit var daarligt vedligeholdt, og at der var saa mange skrækkelige Rønner. Senere opdagede jeg, at der var Egne i Jylland, hvor det ikke stod bedre til. Maaske dette Forhold hang sammen med, at Fæste og Hoveri i de Sogne i Bjerre Herred kun var kendt fra tidligere Slægtleds Omtale, og enkelte Gaarde (f. Eks. Koldsgaard i Ø. Bisholt) havde aldrig været Fæstegods, medens Fæstevesenet endnu florerede paa Sjælland, og nogle Byer i Himmerland havde købt deres Gaarde med den Forpligtelse at gøre Pløje- og Høstdage til Lærkenfeldt, saalænge den gamle Frue levede (+ 1896?).

Foruden Kornet havde man ogsaa andre Vækster at indhøste. Alle Slags Roer og Gulerødder var ukendt. (Her maa dog undtages Stensballe - hvortil jeg kom ca. 12 Aar gl. - hvor man dyrkede Haveurter paa Markerne til Salg i Horsens - Horsens'

Amager-). Men man havde Hamp, Raps, Hør og maaske lidt Sennep. Jeg har set Hampstykker i Glud, men Indhøstning og Behandling har jeg ikke set. Sennep har jeg heller ikke set behandlet. Raps blev samlet og tærsket paa store Sejl, der var udbredt paa Marken, og alt Affaldet blev lagt i Dynge og brændt. Men Rapsdyrkning blev aldrig almindelig og ophørte helt i Egnen allerede i min tidlige Barndom. Hørdyrkningen vedblev derimod at spille en Rolle. Hørren blev rusket op, lagt udbredt og senere bundet i Knipper og stillet til Vejring. Naar man saa fik Tid og Vejret var til det, blev der - i Reglen - i Læ ved et Hegn gravet en flere Alen lang og et Par Alen bred Grav, hvorover der blev lagt Tværstænger. I Graven blev der fyret, medens Hørren blev bredt ud paa Stængerne. Det var en særlig betroet Opgave, at holde en passende, ikke for flammende Ild, og at fjerne Hørren, naar den var tilstrækkelig tør og før der gik Ild i den. Naar Hørren var færdig fra Brødgraven, tog Karlene fat paa den. De stod hver med sin Brød (langt, aabent ö), en Indretning, der bestod af 3 Brædder med en skarp Kant, stillede ved Siden af hinanden med den skarpe Kant opad og anbragt i passende Højde paa fire Ben og ved den ene Ende var der ved et Slags Hængsel tilhæftet to andre Brædder med en skarp Kant, der vendte nedad og passede ind mellem de tre inderste, og kun over de to øverste gik en Stang, der paa en Gang stivede dem af og dannede et Haandtag. Ind derimellem puttede saa Karlene en Haandfuld af de knastørre Hørstilke, klemte Brøden sammen og blev ved at bearbejde Stilkene, indtil de var brudt i hele deres Længde. Derefter blev det Pigernes Tur. De stod ved et paa et Fodstykke fastsat Bræt, der stod paa Enden og øverst ved den ene Side var forlænget 5 - 6 Tommer. Med Foden

paa Fodstykket for at holde Brættet stille, holdt Pigen nu med den ene Haand en Haandfuld Hørtaver hen over Brættets Kant, medens hun svinger sin Skjette (Skag) med den anden og slaar løs paa Hørren saa alle Skiver eller Skæver falder af tillige med en Del korte Hørtaver. En Skjette er et meget tyndt i den ene Side skarpt tilskaaret Bræt med et Haandtag. (Det oprette Bræt kaldtes vist almindelig for Skagbræt og Skjetten "a Skag"). Endelig blev Hørren overladt til en Pige eller Kone, som sad ved en Hægle: et Bræt med spidse, tynde Staalpigge som en Mængde Strikkepinde stillet ved Siden af hverandre i mange Rækker. Med dette Apparat fjernedes alle korte, krøllede, tværliggende Hørtaver, saa kun de længste og fineste blev tilbage og kaldtes "Hør", hvoraf det fine Hørgarn blev afvundet til særlig fint Linned (Bondeudstyr, Gemmehentøj o.s.v.). Alt det afrevne kaldtes "Blaar", hvorved man i Almindelighed betegnede det ved Heglingen afrevne, som var det meste og blev brugt til Lagner, daglig Linned, Blaarlærred, som man selv farvede til Bukser, Forklæder o.l. Men ogsaa "Skagblaar" blev brugt efter saa godt som muligt at være renset for Skiverne (Skjeverne) - alm. Udtale: a Skywe - ligesom Ævelskywe (Æbleskiver). Af Skagblaar blev der et meget grovt Stof, som jeg dog har hørt blev anvendt til baade Skjorter og Lagner og lign. I andre Egne har jeg set uldne Lagner i Brug, men i Horsensegnen mindes jeg aldrig at have set andet end linnede Lagner, selv om de var grove som Hampelærred.

Efter Høsten kom Faareklipningen og Faareslagtningen. Faarene blev omhyggelig vaskede før Klipningen. Man vaskede ikke Ulden bagefter, men den blev sorteret i den grovere og finere. Man slagtede hvert Aar en Del Faar; Kødet blev saltet og røget,

lavet til Pølser o.s.v. Rullepølser og røgede Faarelaar (navnlig det sidste) havde man at skære af til Paalæg hele Aaret. Alle Talgstumper blev omhyggelig samlede og smeltede af og foreløbig oppebevaret i store Klumper, der hang i Snorer. Man brugte at binde en Snor i et stort Søm, som blev lagt ned i et Fad, hvori man saa hældte den smæltede "Tælle", saa Snoren sad fast, naar Talgen stivnede. Det hændte i 1864, da Prøjserne en Dag forlangte en "Teller", at Vestergaards Kone skyndte sig op paa Loftet efter saadan en Klump Tælle.

Saa en Dag kom Lysestøbningen. Talgen blev smæltet, hældt i et stort Kar med Vand i Bunden. Der blev lavet Væger af alm. Traad og nogle Stykker anbragt paa Pinde, en Stige lagt hen over Karret og Pindene hængt paa Trinnene. Der sad saa Karle, Piger og Drenge og dyppede de vordende Lys i Tællen. Nogle blev dyppet en kort Tid og blev kun til Praaser, som Piger og Koner havde at løbe rundt med, naar de skulde hente noget i Bryggers, Spisekammer eller i det hele se til noget uden for Stuen. Andre Væger blev dyppet mange Gange og blev til Tællelys, der var Aarets eneste daglige Belysning i Stue og Stald (i Lygterne). Det tog lang Tid at støbe et godt Lys, da det jo skulde have Tid at størkne, for hver Gang det blev dyppet; men da der hang adskillige paa hver Pind, og der imellem 2 Stigetrin kunde hænge flere Pinde, kunde den, der havde en Række eller to at passe snart efter, at være naaet til Enden begynde forfra, saa der kunde støbes mange Lys en Aften.

Det blev paa den Tid vist ret almindelig, at de mere velstillede, naar der skulde komme fremmede, købte finere Lys hos Lysestøberen i Horsens. Jeg har hørt om det, men aldrig set

det, da saadan en bitte "Knejt" jo ikke kom med til Festligheder. Hjemme havde vi aldrig købte Lys; men vi havde pænere Lys end de fleste, fordi vi havde en Lyseform, der kunde rumme 2 Lys, og hver 2' - 3' el. 4' Aften eftersom der blev brugt meget Lys, trak Mor en Væge gennem de to Rum, smeltede Tælle i en lille Potte med Tud og hældte Formen fuld. Hver Morgen derefter stod der saa to pæne, glatte, faste Lys færdige til Brug.

Mor syede en Del om Aftenen. Hun havde som ung lært Skrædder-syning, og Folk vilde gerne have hende til at sy Mandfolketøj. Kvinderne syede vel mest deres eget selv. Mor var formodentlig billigere end Skrædderen, der kom dragende med sit Persejærn og en Svend (Lærling) og sad nogle Dage paa Bordet i Opholdsstuen omkring i Gaardene. Han syede dog formodentlig ogsaa hjemme. Da jeg ca. 12 Aar gammel kom til Stenshalle, var den omvankende Skrædder vist helt ophørt der og man søgte ham i hans Hjem. Der var ogsaa omvankende Syersker - Skrædderpiger -, der hjalp Kvinderne med deres Tøj og vist især med Børnetøj, men ogsaa med Mandfolketøjet. De omvankende Skræddere og Skrædderpiger fandtes i Himmerland endnu saa sent som ved Aarhundredskiftet. Mor gik selvfølgelig ikke ud, men havde nok at gøre hjemme. Og da det kneb at se om Aftenen, gav denne hendes Virksomhed Anledning til, at den første Petroleumslampe kom til Bisholdt. Far kom en Dag hjem med et saadant Vidunder, en tarvelig Fladbrænder med Blikbeholder og Blikskærm og indrettet til at hænge i Kroge af forskellig Længde, saa den snart kunde lyse over hele Stuen og snart særlig paa Sytøjet. Nu kunde Mor se, og Folk kom for at se! Et Aar eller to før havde man i Vestergaard faaet en Olielampe, men ikke til Stenolie. Det var et

Fodstykke med en høj Messingstang, hvorpaa der var en Skyder, der til den ene Side bar en Messingbeholder og til den anden en Lampe. En Omrejsende havde prakket dem den paa og forsikret, at den kunde bruges i mange Aar, hvad de havde opfattet som om det var en Slags Evighedsbrænder. Den brændte ogsaa pænt nogle Aftener; men da det gik op for dem, at de skulde helde ny Olie paa, brugte de den ikke mere, da Olien var for dyr. Men nu holdt den billige Stenolie sit Indtog de fleste Steder, selv om den daglige Belysning endnu stadig var Tællelys. Vi havde gode Øjne den Gang, saa vi kunde se mange ved eet Lys.

Pigerne og Konerne sad Aftenen igennem og kartede og spandt, syede og strikkede. Stundom paatog en ældre Mand sig Kartningen, eller en af Børnene, ikke blot af Pigebørnene, men ogsaa af Drengene blev sat til det. Tjenestedrengene havde man kun om Sommeren, saa det var vist sjældent, at de kom til at øve den ædle Kunst at karte. Man sad ikke sent oppe, og da man efter at have spist "Natte" (Nadver-Grød) skulde ud for at skære Hakkelse til Hestene, blev der ikke saa lang Tid til Aftensæde, men Manden og Karlene havde som Regel ikke andet at tage sig for end at ryge deres Pibe og spille Kort - Sjaws, Faarehoved, (der blev tegnet en Figur, der kunde ligne et Faarehoved), "Lur" (Femkort) eller Trekort. Karlene spillede vist om Penge, Drengene, som aldrig havde Penge, om Knapper. Jeg lærte aldrig at spille andet end Sorteper og Skidtmads. I mit Hjem var der aldrig Kort, og mine Forældre kunde ikke lide at vi spillede andre Steder; de sagde dog ikke noget til at vi sammen med vore daglige Kammerater spillede de nævnte Børnespil. Stundom kunde ogsaa en Aften gaa med Samtale eller

Fortællinger om Oplevelser eller selvlavede Historier. Kun i den sydligste Gaard i Byen (P. Poulsens) blev der fortalt Spøgelseshistorier, ret skikkelige, som naar en Mand havde været i Skjold en sen Aften pludselig kom til at følges med en, som han ikke saa hvorfra kom, men som gik tæt op ad ham og stadig sagde "aasse Brund", "aasse Brund", og i Brund forsvandt han. Det var det hele; men det maatte jo være en Genganger. Ellers var det de sædvanlige, som vi efterhaanden selv lærte i Snesevis om Nisser o.s.v., især i Svend Grundtvigs Samlinger. En enkelt Mand, Jens Madam, lavede selv de umuligste Historier. De værste fortalte han vist ikke i voksnes Nærværelse; men vi Drenge lyttede ivrig, naar vi fik ham til at fortælle. F. Eks. Kongen paa Hjernø havde faaet den Ide, at Hjernøsund var Kaffe. Han gav saa sin største Kæmpe Befaling til at smage paa det, og han tog en vældig Slurk; men saa fik han Mavepine, og da den ikke vilde gaa over, blev der hentet en Doktor fra Horsens. Det var en lille rask en, som sprang ned i Kæmpen, og der fandt han et tremastet Skib. Han gik ombord og fandt ind i Krudtkammeret, fik Fyrtøjet frem og slog Ild og saa foer Skib, Dr. og det hele ud af Kæmpen. Den Slags kunde han lave i Snesevis ligesaa vilde som Storm Pedersens de mest vanvittige.

Der var enkelte Særlinge i Egnen. Jeg har kun kendt en enkelt. Han hed Jesper Jespersen og boede paa Bisholdt Mark. Af de Historier, som gik om ham, husker jeg kun en enkelt. Hans Hund havde lagt sig "o a Skaastensskjøj me a Njes lig ve a Gløje o vild it læ se jaw væk. Da skal a "Snevendaw" flyt' dæ, sagde Jesper, to hans Krujhun og hælt lidt o a Gløje; a Hund flyt sæ -" men Flammen slog op i Krudthornet, som foer op gennem Loftet.

De fortalte en Del om en Mand i Glud, der bl.a. havde den Særhed at snakke bagvendt, f. Eks. "Ner a kommer imell mi rø Øgs Bien, saa ka a rej". Eller: "A wa tow Time i a Sul far a Daal stoj op o hog Ower o hej Twonn ve".

Hvad den Ed, Jesper brugte, egentlig skulde betyde, ved jeg ikke; men da jeg mindes at have hørt en og anden sige: Det var snevens! formoder jeg, at det har haft noget med Satan at gøre. Med Hensyn til Sproget, som er forsøgt gengivet ovenfor, kan mærkes, at i Bjerre Herred - i alt Fald i min Barndomsegn - sagde man ikke, som det ellers opgives for jydsk: æ Mand, æ Føl, men nærmest a Mand, a Føl o.s.v. Der skal for øvrigt være en Egn ved Varde, hvor det samme er Tilfældet. Det er en helt anden Lyd end i "a" (jeg), der er en klar, aaben a-Lyd; medens Kendeordet er nærmest i Slægt med den ubestemte Lyd, der i Lydskrift gengives ved et omvendt e ( ). I øvrigt kan fremhæves, at Overtrækning er almindelig foran en Selvlyd. Det hedder: "do ska go di Vej", men: "no skal a hjelp dæ"; "ka do go saa laant" (eller Lont), men: "de(t) gor it"; r erstattes ofte (ligesom i Engelsk) med den ubestemte "ø"Lyd, skrevet med omvendt "ɔ". Det hedder "hjeɔ" og "djeɔ" (her og der). Men foran Selvlyd kommer r-et frem. Til Sammenligning: A haar en hjeɔ; men "Hjer æ en". Som det sidste viser, kommer r ikke frem i ubetonet er; men bliver det betonet overføres r-et f. Eks. "men æret da dæ". Som anført hedder det: "a haar en", men r-et falder bort foran Medlyd; hwa haa do djeɔ. A bliver i har til aa. I Bjerre Herred bevares ellers de fleste klare a-Lyde. Naar vi traf nogen fra Vejleegnen lo vi ad dem, fordi de sagde: baag, raag, Kaag, smaag; medens vi sagde: bag, rag,

Kag, smag. Jeg har endnu ikke opdaget, efter hvilke Regler (hvis der er nogen) a i enkelte Ord omskiftes med aa. Det hedder f. Eks.: Saand, men Wand; Staand, men Land; Arm, Karm, Larm, Tarm, men: Skaan (Skarn), bon (Barn), Gaan (Garn). A kan ogsaa gaa over til æ: Værm (Varme). Med Hensyn til Navneordenes Køn følger Egnen Skriftsproget. Det var en anden Modsætning til Vesteregnen og Vejleegnen, som vi studsede over, naar de sagde "en Tro", "en Føl", "en Hus" o.s.v. Det er muligt, at vi havde enkelte Ord, der i Køn afveg fra Skriftsproget. Det kommer saa lidt frem ved Betegnelse for Masse eller Mængde, hvor det ubestemte Kendeord (i Ental) ikke bruges. Det hedder jo: Di Grød, di Flød, di Sop, di Vælling o.s.v. - Ved Kornsorterne viser der sig Forskel, naar man sætter Demonstrativet foran; det hedder: "det Hør stoe godt", det Row, det Hawe, det Byg. Byg er forøvrigt (ogsaa) vaklende i Skriftsproget og flere af de andre ogsaa i Talesproget flere Steder. I Udtalen er der naturligvis ogsaa Ejendommeligheder: Skov udtales Skeev eller Skøw. Bjerreherredsdialekten er ikke meget udbredt. Den strækker sig ret uforandret henimod Skanderborg og noget ud efter Silkeborg; men Forskellene bliver stadig flere. Det hedder i Bjerreherred f. Eks. "a føld" (jeg faldt), men i Stensballe: "a feld" o.l. Smaating, ellers er næsten alt ens. Men ca. 1½ Mil øst for Horsens paa Nordsiden af Fjorden (i Søvind) begynder saakaldte "Østjydske", der med mange Forskelligheder strækker sig helt til Limfjorden. Bjerreherredsdialekten hører til de svindende. Den trykkes stærkt fra Nordøst af det østjydske, der er mere lig Skriftsproget, især ved at sætte det bestemte Kendeord bag efter Navneordet. Og fra Vest trykkes Dialekten af det vestjydske med Fælleskøn i alle

Tingsnavne. I min Barndom var Sproget i Ry endnu væsentlig det samme, men allerede for ca. 40 Aar siden var det kun de gamle, der talte det. Da var dette - om man vil "Midtjydske" - endnu almindeligt i Tern Sogn; men nu er det stærkt svindende ogsaa der. Saa vidt skønnes er det i disse Egne særlig Skriftsproget, der gør sig gældende.

Dialekternes indbyrdes Forhold er for øvrigt meget indviklede; men det mest karakteristiske, hvorved Bjerre (Voer og Nim Herred skiller sig fra alle vestjydske Dialekter er Brugen af baade Fælleskøn og Intetkøn og fra alle østjydske Dial. Brugen af det foransatte bestemte Kendeord, der dog ikke som almindeligst i Jylland er æ, men et svagt a (ə), ligesom i en enkelt vestjydsk Dial. (Vardeegnen).

Den daglige Kost var i min Barndom meget ensartet, men sund og solid. I mit Barndomshjem fik vi hver Morgen en Pande med stegt Flæsk ind paa Bordet. Der var et Stykke Flæsk til hver og saa kunde vi dyppe Brødet i Fedtet paa Panden, der jo kunde holde sig varm en Tid. Maaltidet sluttede med en Kop Kaffe og - hvis det ikke var ret længe siden vi havde bagt - et Stykke Sigtebrød, ellers Rugbrød. Til Middag fik vi i Reglen kun een Ret: Grød, Vælling, en Gang imellem Kaal og temmelig sjældent Suppe. Til Kaalen var der gerne en Bid Flæsk og til Suppen et Stykke Oksekød. Til Aften Smørrebrød og Fedtebrød og som Regel Mælk eller tynd The. Det vilde vi gerne have, naar det var rigtig The, men naar nogen var forkølet (og det var almindeligt) stod den paa Kamillethe eller Hyldethe, og naar Forkølelsen var slem: Hyldemælk. Det var det bedste af det hele; men Mælken kunde jo ikke altid slaa til. En

Gang imellem fik vi Pandekager eller Æbleskiver til Aften, aldrig til Middag. Pandekagerne var to Slags: Tynde Pandekager og "Løft"-Pandekager (d: med Gær). Var der Fest (Fødselsdag) kunde der vanke Sirup til (ellers Sukker - Skt. Krois).

Grøden kunde varieres meget: Sødgrød, Vandgrød, Byggrød, Risengrød, Boghvedegrød (Bogetgrød), stundom Mælkegrød (d: kogt Mælk og kold Grød. Vællingen var Sødvælling (Byggryn eller Risengryn) og Kærnevælling. En egen Slags Grød var Melgrød (af Bygmel). Enkelte Børn (Marius) holdt meget af den, især naar der vankede Sirup til. Derimod fik vi vist aldrig Melvælling; men jeg har hørt Tale derom. Kaalen blev kogt paa saltet Kød og Flæsk. Suppe fik vi kun, naar Laus Kol (Laurs Kaal), Slagteren, som bode i Bisholdt Mose, havde været med en Stump billig Oksekød. Kartofler spillede ikke nær saa stor en Rolle i Hjemmet, som det var at vente, da vi selv kunde avle dem. Far satte Pris paa dem; men han var sjældent hjemme. Mor brød sig ikke om dem, og det var jeg ked af, da det altid har været min bedste Mad. Kartofler blev ikke dyrket i større Stil, man havde dem næsten kun til Køkkenbrug. Rodfrugter var jo i det hele ukendt til Foderbrug. Det forekommer mig, at man ikke regnede Kartofler som rigtig Mad de fleste Steder. I Kaal og Suppe fik vi dog altid Kartofler. Den salte Suppe blev jo brugt til Grønkaal, Hvidkaal og Ærter. Blomkaal, Rosenkaal, Spidskaal, Savoykaal o.l. har jeg aldrig set som Barn, saadanne Sager var vist helt ukendte i alt Fald i den Egn. Stundom fik vi stuvede Kartofler, men mere almindelig var Pillekartofler med "Mjeldippels" at dyppe i. Det var Festmad i den Tid Kartoflerne var ny.

Hvordan man levede omkring i de mindre Hjem, ved jeg ikke. Et

Sted, hvor jeg stundom kom om Morgenen, naar jeg var naaet ud i Marken med Køerne, før de var kommen rigtig i Gang, saa jeg, at Børnene fik stuvede Kartofler. Jeg vilde gerne have spist med, men de var saa lede ved det. Hvorledes de var tillavede, ved jeg ikke, da jeg aldrig blev indbudt til at smage. Men selv i Smaahjem levede man sundt og godt. Mælk kunde altid faaes i rigelig Mængde. Smaafolk kunde komme i hvilken som helst Gaard og faa Mælkekrukken fyldt. Man havde ingen Mælkespande, men brugte en Krukke med to Ører, en "Kaus" eller "Kows" af bornholmsk Stentøj. Der blev lavet en Hank af et Baand - i Reglen et af de lange, mere end tommebrede, haandvævede eller flettede uldne Strømpebaand - fastgjort i begge Ører. Der var i Reglen intet Laag. Nogle Gaardkoner var mere yndede end andre, da det stundom kunde hænde, at der fulgte et Par Æg eller et lille Sigtebrød med Mælkekrukken hjem. Vi havde selv en Ko; men naar de Perioder kom, da Koen var "sen" (se'en) d: ingen Mælk gav, skulde der nok komme Bud fra et Par Gaarde, at vi maatte endelig hente noget Mælk i den Tid, vi ikke selv havde. Og det var god Mælk, haandskummet, hverken blaasur eller centrifugeret. Enkelte Gange blev der givet nymalket Mælk, for at vi kunde faa Fløde. Mælk blev aldrig betalt. Fra vor Side blev der heller ikke paa anden Maade ydet Vederlag. Far var aldrig hjemme og Mor var for skrøbelig til at gaa paa Arbejde. Men for de fleste var det vel nok saadan, at de holdt sig til den Gaard, hvor de gjorde Høsttjeneste og paa anden Maade gjorde Nytte, gik til Haande, især da hvor Manden hele Vinteren stod paa Loen og tærskede. Han fik i Reglen Kosten og 24 Skilling om Dagen. 24 Sk. var vist ogsaa ret almindelig Prisen for et Pund Smør.

Det var dengang næsten kun daarlige Personer, der kom under Fattigvæsenet. Det gik dog vist tit ud over syge og skrøbelige gamle. Men der blev sørget ret godt for Smaafolk under Haanden. Jeg husker en Vinter, der var langvarig, og Far gik hjemme, da alt Murerarbejde laa stille, at vort Rug var ved at slippe op, og vi var daglig mange Munde, saa kom der en Dag 1 Td. Rug, saa vi fik nok Vinteren ud. Forklaringen var, at Bymændene havde sluttet sig sammen og vedtaget at uddele til alle Smaafolk en Portion afpasset efter det daglige Behov. Vi avlede ellers selv vort Brødkorn. Maaske det var 68 - 69, da Avlen vist havde været ringe, saa vi ikke havde faaet gemt tilstrækkeligt. Der laa ellers en Dynge paa Loftet, hvoraf det fornødne blev taget, hver Gang vi skulde bage. Det blev baaret eller sendt til Mølle, som det kunde byde sig. Det varede i Reglen et Par Dage, inden vi fik det hjem igen. Dette gav Anledning til en pudsig Scene, da Bisholt Mølle brændte. Det var lige til Jul; alle havde Korn til Maling i Møllen, vi ogsaa, naturligvis en større Portion end sædvanlig. Saa kom Far rask ind og sagde: Nu brænder vort Korn. Hwa seje do, raabte Mor, bejser a Kow! Det ville unægtelig være en Overraskelse en Uges Tid førJul. Til Forklaring af Misforstaaelsen maa huskes, at Far, som født i Horsens, talte Rigssproget, saaledes som det lyder i de større jydske Købstæder; medens Mor, som født i Nørby, talte uforfalsket Bjerreherreds Jydsk. Far har formodentlig sagt lidt tillæmpet efter Jydsk: wo Kon, Korn hed paa Mors Sprog: Ku'n. Og det hedder: jen Ko^{u} (Køw) flje'e Ky'e (flje'e Ky'e) - Ko - Køer. Saa det lød for Mor som Koen, der paa hendes Sprog hed: a Køw. Denne ø-Lyd i Ko kommer igen i mange Ord: "ude i Skoven" hedder saaledes: uj i a Skøw. Den kan ikke gengives

med noget bestemt Bogstav, da det er en Mellemlyd mellem o, ø og e, ikke ulig den engelske Glidelyd, der betegnes o^{u}. Sammenlign Blicher i "æ Bindstow": ow siger ow, le-le Wolle. Vi Børn talte selvfølgelig vort "Modersmaal", da alle Omgivelserne undtagen Far, Læreren og Præsten talte det. Far var kun saa lidt hjemme, saa han havde ingen Indflydelse paa vort daglige Sprog.

Da Møllen var bygget op igen vilde en Gaardmand i Over-Glud med Vold og Magt købe den; men Mølleren vilde ikke sælge den. Det var vist en god Forretning, da der var Købmandsforretning i Forbindelse med den. Gaardmanden, hvis Navn jeg aldrig har hørt, da han altid blev kaldt a Stampe, blev saa meget vred. Hans Datter skulde giftes med en Møllersvend, og han skulde have en Mølle. A Stampe købte saa en Grund tæt ved den gamle Mølle og lod opføre en ny, moderne Mølle. Saaledes opstod de to Bisholt Møller, der saas viden om især fra den anden Side af Fjorden (Voer og Hads Herreder). A Stampe Mølle stod til henimod 1930; men nu er den forsvunden og den gamle Mølle er igen ene paa Pladsen. Men a Stampes Mølle maa have staaet over 60 Aar.

Da den ny Mølle var bygget gjorde a Stampe sin Datters Bryllup med Glans. Hele Egnen var med. Ogsaa jeg var der, i hvilken Egenskab ved jeg ikke. Jeg sad ikke med ved Bordet, men i Stuen ved Siden af. Det var første Gang, jeg var med til et Gilde i Bjerre Herred, og eneste Gang, jeg var med til et Bondebryllup, før jeg blev Sognepræst. Det varfint; men jeg husker kun Maden: Suppe, Steg og Kage. Det var første Gang, jeg smagte Lagkage, som jeg havde hørt omtale som noget meget fint.

Den saa ogsaa særdeles fin ud; men jeg var skuffet; jeg husker saa tydelig, at jeg tænkte: Pandekager med Sirup smagte da meget bedre.

Gildemaden var vist ellers udmærket og fuldstændig som den Dag i Dag. Suppen var fed, med store "Øjne", det var den i Reglen ogsaa til daglig. Og saa var der Boller paa. Netop paa det Tidspunkt var man begyndt at lave saakaldte "bagte Boller", der fik en særlig Behandling og skulde vist være af Hvedemel. I den daglige Suppe var der foruden forskellig Slags Rødder enten Klumper : Boller af Bygmel, eller Kløser : Kødboller, Ris har jeg aldrig set i Suppe før mange Aar senere. Mor brugte ellers meget Risengryn i Stedet for Byggryn til Grød og Vælling. Jeg husker, at Folk skumlede over det og mente, det skulde være fint. Men Mor sagde, at hun havde lagt Mærke til, at Risengrynene "gav sig mere ud", saa de var drøjere og slet ikke blev dyrere. At hun kom ind paa at bruge Kød hang maaske sammen med, at hun en Tid drev en (meget lille) Købmandshandel med Sukker, Hvedemel, Ris o.l. Da Far havde taget fast Arbejde i Horsens og saa vidt muligt benyttede sin Baad til at sejle frem og tilbage, kunde han let transportere Varer ud. Om Handelen betalte sig, ved jeg ikke; men Mor fik vel nok enkelte Ting lidt billigere derved.

De omtalte Klumper, der brugtes i Suppe og kogt Mælk (Klummjelk) var ofte meget haarde, saa det kunde falde vanskeligt at skære dem over med Skeen. Det fortaltes, at der en Gang ved et Gilde paa Hjernø var en Mand, der trykkede saa haardt paa en Klump, at den smuttede fra ham ud gennem Vinduet og ramte en Vognstang, der knækkede. Hjernø, som hørte til Glud Kommune,

var for os et Slags Molboland, hvorhen alle overdrevne Historier blev lagt. Der er jo i alle Lande (Frankrig har Gascogne) Egne bestemte til dette Brug. Her i Landet havde Øboerne vist først Jylland, men indskrænkede senere Omraadet til Mols. Som Minde om den ældre Tid staar Ordet: Næ Tak a er ingen Fraaser, sagde Jyden, han havde spist 19 Spegesild, og man bød ham den 20ende. Her røber Sjællænderen sig som Ophavsmand. De spiser nemlig Spegesild. Det gør Jyderne derimod ikke. Fra gammel Tid var de ukendt paa Landet. Jeg for mit Vedkommende kendte kun Spegesild fra Molbohistorierne og havde ingen set, før jeg 15 Aar gammel kom til Sjælland, og ingen smagt før jeg 16 Aar gammel kom til København. Da jeg første Gang i en Købmandsforretning saa en Tønde staa med Spegesild, tænkte jeg, det var da noget forfærdeligt Griseri, saa uapetiteligt saa det ud.

Den daglige Kost i Bøndergaardene var meget ensformig. Jeg kender bedst Levemaaden i Vestergaard (V.Bisholt), hvor jeg tjente 3 Somre. Morgenmaden efter Rensning i Staldene, Malkning m.m. var ufravigelig Mjelkegrøjt: kogt Mælk med kold Vandgrød - Dowe a el. aa. Et Par Timer eller tre senere "Formiddesmældmad", godt Smørrebrød med Kød og Ost, naar vi havde det med i Marken. Kl. 12: "Ojjen" : Middagsmad: Sødgrød, Sødvelling, Kjanvelling, altid med Stegeflæsk til Eftermad. Efter en Times Middagssøvn: Kaffe med et Stykke brunt Sukker til. Ved 4-Tiden Attemiddesmeldmad. Hvis det var ude paa Marken altid godt belagt. Til "Natte" (Aftensmad) fik vi altid nykogt Byggrynsvandgrød. Havde vi haft Sødgrød til Middag, kunde det hænde, at vi fik Mælkegrød, hvis der var levnet nok. Paa Bordet stod altid en stor Trækande med hjemmebryget Øl. Og naar der var flere i Marken, havde de altid en cirkel-

rund Trædunk med. Jeg drak ikke Øl og havde altsaa intet med, naar jeg var ene. Jeg kunde godt faa en Flaske Mælkevand med, men ønskede det ikke. Der var en Arbejdsmand, der ikke kunde taale Øl; han havde Mælkevand med. Mælk alene var for fed og kunde ikke slukke Tørsten. Den runde Trædunk kaldes andensteds "Lejle"; men det Navn har jeg aldrig hørt i Bjerreherred.

Levemaaden var formodentlig nogenlunde ens omkring i Gaardene; men det kender jeg ikke. Jeg tjente 3 Steder. Først hos vor nærmeste Nabo, Hans Jørgensen. Der fik vi vist mere Smørrebrød end Grød. Jeg husker, at jeg fik nogle udmærkede Mellemmader med i Marken. Da jeg aldrig har brudt mig videre om Ost, fik jeg mest røget Faarelaar paa Maden. Den Vare havde alle dengang hængende at skære af hele Aaret. Saa tjente jeg en Høstmaaned i Stowgaard i Ø.Bisholt. Men Levemaaden der kan jeg ikke regne; thi i Høsten levede man helt anderledes end ellers og drak f. Eks. ikke dagligt Øl, men gammelt Øl, en meget kraftig og berusende Drik, der var brygget om Vinteren og gemt i store Øltønder. Det havde man overalt til Høstbrug. Endelig tjente jeg 3 Somre i Vestergaard, som før omtalt.

Hos Hans Jørgensen havde jeg en Hest, 2 Køer og nogle Faar at passe. Faarene kom aldrig hjem. Hest og Køer kom hjem Middag og Aften. Køerne koblede - (Her slutter Manuskriptet.)

Skovgaard

Den 1. Nov 1874 kom jeg sent om Aftenen til Skovgaard. Paa Charlottenlund Station havde man vist mig den nærmeste Vej op over Ordruphøj, forbi St. Andreaskollegiet; men da jeg kom til Indkørselen til Grosserer Næsers Landsted, fandt jeg Vejen videre frem spærret med en Bom, hvoraf jeg sluttede, at denne Vej ikke kunde føre mig til Maalet, da der jo maatte være en rigtig Vej til Skovgaard. Jeg vendte da om, gik ned ad en Sidevej, bankede paa Døren til et lille Hus og fik af en ung Dame, Søster til den senere Observator C.F. Pechüle, al fornøden Vejledning. Det var den første Katholik, jeg havde talt med.

Det var imidlertid blevet temmelig sent at melde sig paa et helt nyt og fremmed Sted; men da jeg kom ind i Gaarden kom netop Godtfred Rode ud af Hoveddøren for at lukke sin store gule Hund ind og lukke Døren af, inden han gik til Ro. Jeg nævnede mit Navn og blev modtaget med aabne Arme af de to elskeligste Mennesker, jeg nogensinde havde truffet, Godtfred og Margrethe Rode. Jeg fik en saa hjertelig Modtagelse, at jeg straks følte mig hjemme, og da jeg næste Dag fik Lov til at være med at modtage de øvrige Elever og ordne en Del til Aabningsfesten den 3die Nov., forsvandt enhver Følelse af at være fremmed og nyankommen paa dette herlige Sted, som skulde blive mit Hjem i 5 Aar, indtil Oktober 1879, og hvor jeg skulde modtage saa meget godt, saa mange betydningsfulde Indtryk, at disse 5 Aar blev afgørende for hele min Fremtid, skønt jeg ingenlunde forlod Skovgaard med en bestemt Plan for mine Studiers Retning eller min Fremtidsgerning. Det stillede sig snarest saaledes, at den Dygtighed, hvormed vi blev ført

ind paa de forskellige Omraader, vakte hos mig saa mange Interesser, at jeg fik meget svært ved at vælge min Fremtidsbane. I Forgrunden stod Nationaløkonomi, Naturfag (særlig Botanik og Zoologi), snart ogsaa Theologi, men ogsaa Sprog (Italiensk) m.m.

Grunden til, at jeg kom paa Skovgaard Højskole, var i første Række min Læse- og Lærelyst; men det var Lærer Johan Henrik Andersen i Stensballe, der gav Stødet dertil. For at komme til Læsningen, som dengang var det eneste, der interesserede mig, havde jeg faaet Lov at læse til Lærer og var kommen i Forberedelse hos Lærer Andersen i Stensballe. Ham havde jeg tjent som Dreng og var bleven konfirmeret, mens jeg var der, havde derefter haft Plads paa Hornumkær ved Daugaard, paa Brøderup Højskole (Fr. VII^{S} Minde) ved Præstø (Forstander Johs. Schrøder) og hos Gartner Lassen og Rebslager Jørgensen i Horsens, og var altsaa nu vendt tilbage til Andersen, som allerede, mens jeg var der første Gang, havde lovet at forberede mig til Seminarist. Men da jeg en Dag i Juli Maaned 1874 sad og arbejdede med nogle matematiske Opgaver, som jeg ikke rigtig kunde klare, udbrød Andersen, som sad og læste Aviser: Her er noget for dig Peter! Og saa læste han af Avisen følgende: Undertegnede og Hustru have paa vor Ejendom Skovgaard ved Ordrup oprettet en Højskole, ved hvilken de faste Medarbejdere ere fhv. Højskoleforstandere Fr. Jungersen og S.M.Sørensen og fhv. Højskolelærer Salling. Professor Edv. Erslev har lovet foreløbig at overtage Undervisningen i Naturkundskab.

Skolen er bestemt for dem, der ønsker at modtage Vejledning til gennem Selvarbejde at tilegne sig, hvad de ved en Højskole (eller en tilsvarende Livsudvikling) have faaet Syn og Sands for, eller ønske at uddanne sig til Lærergerning i Højskolens og den frie

Børneskoles Tjeneste.

Dette Maal ville vi søge at naae ved Foredrag og ved Samtaler om Foredragene - o.s.v. (Se: Fædrelandet 15/7 1874).

Det blev snart bestemt, at jeg skulde melde mig der i Stedet for at fortsætte Forberedelsen til at komme paa Gedved Seminarium. Andersen, som var min faderlige Ven og Raadgiver mente, at jeg dog vilde ind i Friskolen eller Højskolen, saa det var ingen Nytte til, at jeg tog Lærereksamen. Og med Forberedelsen gik det desuden saa som saa, da Andersen laa i Underhandling med Frede Bojsen om at overtage Rødkilde Højskole og derfor jævnlig var paa Rejser, og saa maatte jeg foruden at passe Marken og Besætningen ogsaa passe Skolen. Da Andersen rejste til Rødkilde med hele Familien i September, tog han mig med, og jeg blev der til 1. Nov. I.E.Bojsen (Budstikke Bojsen), som var Præst i Stege og skulde holde Foredrag paa Højskolen, vilde overtale mig til at blive paa Rødkilde; men jeg holdt fast ved, at jeg var indmeldt paa Skovgaard og vilde der. Andersen holdt heldigvis med mig.

Nu begyndte den herligste Tid, som det kan forundes en ung Mand at opleve. Ikke blot blev Kundskabstrangen fuldt ud imødekommet, al Livsoplysning givet paa bedste Maade, Aandslivets Mangfoldighed oplader sig med daglig ny Rigdom, nye herlige Syner; og Sjælen gaar paa Flugt ud over Vidderne, stiger højere og højere, og dog ydmyges den samtidig, fordi den føler sin Ringhed over for alt det vidunderlige, der daglig mødes; thi hvert lille Fremskridt aabner Udsigt til nye uendelige Vidder; jo mere man lærer, desto mere ser man, der er at lære.

Det første Skoleaar (8 Mndr.) paa Skovgaard var et stort og

straalende Eventyr, som jeg gav mig hen i med hele min Sjæl. Allerede de ydre Omgivelser var aldeles betagende for et ungt og aabent Sind.